

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**PŘÍNOS JOSEFA ZEMANA V OBLASTI
SLEPECKÉHO Hnutí**

KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Monika Mužáková, Ph.D.

Zpracovala: Barbora Pauková

2012

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE

FACULTY OF EDUCATION

**CONTRIBUTION OF JOSEF ZEMAN TO THE
FIELD OF BLIND MOVEMENT**

SPECIAL EDUCATION DEPARTMENT

Thesis supervisor: PhDr. Monika Muzakova, Ph.D.

Autor: Barbora Paukova

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „*Přínos Josefa Zemana v oblasti slepeckého hnutí*“ vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Moniky Mužákové, Ph.D. a veškerou použitou literaturu jsem uvedla na konci práce.

V Praze dne 10. 4. 2012

Podpis autora práce

Mnohokrát děkuji všem, kteří přispěli ke zdárnému průběhu a dokončení mé bakalářské práce.

Ráda bych poděkovala PhDr. Monice Mužákové, Ph.D., která mi pomohla s výběrem tématu, za odborné rady a připomínky a odborné vedení práce. Rovněž bych chtěla poděkovat PhDr. Josefu Smýkalovi za vstřícnost při doporučení vhodné literatury.

NÁZEV:

„Přínos Josefa Zemana v oblasti slepeckého hnutí“

AUTOR:

Barbora Pauková

KATEDRA:

Katedra speciální pedagogiky

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Moniky Mužákové, Ph.D.

ABSTRAKT

Bakalářská práce nese název „Přínos Josefa Zemana v oblasti slepeckého hnutí“, zaměřuje se na úctyhodnou osobnost speciální pedagogiky Josefa Zemana (1867 – 1961) a především na jeho úspěšné snahy ve světě nevidomých. Práce se snaží vyzdvihnout významné životní momenty Josefa Zemana, aby mohla blíže nastínit důležité body v cestě, jež měla vést k rozvoji slepecké výchovy v naší zemi. Přibližuje pokrokové myšlenky, které u nás pomohly nejen k rozvoji slepecké otázky. Práce vychází ze studia a komparace Zemanových publikací a odborných článků, dále z materiálů ostatních významných a činných osobností.

Práce si klade za cíl představit Josefa Zemana jako pokrokového člověka pro nevidomé v rámci speciální pedagogiky. Jehož život je spojen s řadou úspěchů, ale i zklamáním, nepochopením a nepřízní tehdejší doby.

KLÍČOVÁ SLOVA: Josef Zeman, Společnost slepeckého muzea, spolek Český slepecký tisk, pomocná škola, úchylná mládež

TITLE:

“Contribution of Josef Zeman to the field of Blind movement”

AUTHOR:

Barbora Paukova

DEPARTMENT:

Special education department

THESIS SUPERVISOR:

PhDr. Monika Muzakova, Ph.D.

ABSTRACT

The name of this bachelor thesis is “Contribution of Josef Zeman to the field of Blind movement” and the thesis is focused on an honourable person of the special education field, Josef Zeman (1867 – 1961), and especially on his successful efforts in the world of blind people. The aim of the thesis is to emphasize significant life moments so that it can outline the important points on the way, which should lead to the development of education of blind people in our country, more closely. It introduces the innovative ideas that helped not only with the development of the blind issue in our country. This work results from the study and comparison of Zeman’s publications and expert articles, further from the materials of other significant and active personalities.

The work is intended to introduce Josef Zeman as an innovative person for blind people in terms of special education. His life is connected with number of achievements, but also with disappointments, lack of understanding and disgrace of that era.

KEY WORDS: Josef Zeman, Blind museum association, Czech blind press society, special school, deviant youth

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	NASTÍNĚNÍ VÝVOJE PÉČE O NEVIDOMÉ	11
2.1	Přiblížení situace výchovy slepých v 19. století až do počátku 20. století	11
3	JOSEF ZEMAN	13
3.1	Život Josefa Zemana v rámci speciálně pedagogického úsilí	13
4	POČÁTKY PRÁCE JOSEFA ZEMANA V OBLASTI SVÉPOMOCNÝCH AKTIVIT NEVIDOMÝCH	17
4.1	Odlišné pohledy na vyšší vzdělávání nevidomých	17
4.2	„Čádovy sjezdy“ za účasti Josefa Zemana	19
4.3	Josef Zeman a pomocné školství	21
4.4	Životní role okresního školního inspektora	23
4.5	Josef Zeman na ministerstvu školství a národní osvěty	25
4.6	Časopis „Úchylná mládež“	27
4.7	Zemanova vize do budoucnosti	29
5	PŘIBLÍŽENÍ SITUACE VÝCHOVY A VZDĚLÁNÍ SLEPCŮ	31
5.1	Postoj Josefa Zemana k péči o nevidomé	31
5.2	Mateřská škola slepecká	33
5.3	Vzdělání nevidomých dětí na slepeckých školách	33
5.4	Školy pokračovací	34
5.5	Škola pro krátkozraké	34
5.6	Vzdělávání učitelů pro děti úchylné, především pro děti nevidomé	35
6	SPOLKOVÁ ČINNOST JOSEFA ZEMANA V OBLASTI PODPORY NEVIDOMÝCH	38
6.1	Spolek „Český slepecký tisk“	38

6.1.1	Přiblížení spolku „Český slepecký tisk“	38
6.1.2	Konání Světové výstavy slepeckého tisku v Praze.....	39
6.2	„Společnost slepeckého muzea“	43
6.2.1	Nástin idey počátku slepeckého muzea	43
6.2.2	Snahy „Společnosti slepeckého muzea“	43
6.2.3	Zemanovo slepecké muzeum v Praze.....	46
7	ZÁVĚR.....	48
8	PRAMENY A LITURATURA.....	50
8.1	Monografie.....	50
8.2	Odborné časopisy.....	52
8.3	Prameny	54
8.4	Internetové odkazy.....	55
9	SEZNAM OBRÁZKŮ	56
10	SEZNAM PŘÍLOH	57
	Příloha číslo 1: Evidenční list	57

1 ÚVOD

Má práce nese název „Přínos Josefa Zemana v oblasti slepeckého hnutí“, věnuje se významné české osobnosti a její práci pro nevidomé. Časově se orientuje na konec 19. století a na nově přicházející 20. století. To s sebou přineslo změnu pohledu na děti slepé, hluchoněmé, slabomyslné, mravně vadné. Tento obrat vycházel z nových změn v kultuře, reagoval na nově vzniklé obory (sociologii, psychologii obory speciální pedagogiky), které se týkaly pohledu na dítě. Toto období bylo spojeno i se zakládáním a rozvojem nových ústavů. O jejich vznik se často přičinili významné osobnosti, které svůj život zasvětili „úchylným“ dětem¹. Uvědomovali si, že vedle nutnosti pedagogického působení, je důležité zvýšit i povědomí mezi lidmi, proto se také jejich činnost obracela k pořádání přednášek a sjezdů. A právě jednou z těchto aktivních, výjimečných osobností byl i Josef Zeman. V loňském roce, v roce 2011 uběhlo již padesát let od úmrtí tohoto významného člověka, jenž se stal námětem mé bakalářské práce.

S velikou pokorou jsem si vybrala tuto významnou osobnost první poloviny 20. století, kterou Josef Zeman zaslouženě byl. Představila bych jej jako pedagoga, autora velmi cenných publikací, okresního školního inspektora, ústředního inspektora ministerstva školství a národní osvěty a především jako pomocníka „úchylných“ dětí.

Mým cílem je ovšem vyzdvihnout jen malou část z jeho dlouhého života. Představit jej z pohledu činnosti pro nevidomé jako myslitele, jenž dokázal své ideje realizovat a vybudovat tak základy, z nichž vychází i dnešní moderní doba. K hlubšímu nastínění osobnosti Josefa Zemana a především jeho významných snah využívám jeho vlastních článků a publikací, kde on sám prezentuje řadu svých přínosných myšlenek. Snažila jsem se je a ostatní dostupné prameny obracející se na Josefa Zemana podrobit analýze s pohledu přínosu pro nevidomé.

¹ „Dle současné terminologie se jedná o děti, žáky a studenty všech typů zdravotního postižení, zdravotního a sociálního znevýhodnění.“ (Černá a kol, 2008, s. 58).

Myšlení Josefa Zemana bylo natolik pokrokové, že již ve své době říkal: „Ponechme chorobné úchylné zjevy bez léčení výchovou a nebudeme mít v republice Československé 9 tisíc slepců, 12 tisíc hluchoněmých, 20 tisíc zmrzačených, 30 tisíc slabomyslných, ale budeme mít na 100 000 lidí závislých, neproduktivních, obtěžujících a ohrožujících rodinu, příbuzenstvo, obec, zemi, stát.“ (Zeman, 1930, s. 13).

Svou práci rozdělují do několika kapitol. První kapitola se věnuje přiblížení vývoje péče o nevidomé. Druhá část práce je zaměřena na život Josefa Zemana, na něhož jsme se snažila pohlédnout ze speciálně pedagogického pohledu. Dále přibližují výchovu a vzdělávání slepých, pomocné školství, časopis „Úchylná mládež“. Největší část jsem zasvětila spolkům, jejichž členem Josef Zeman byl, a které byly strůjci pokroku pro nevidomé. Svou práci jsem doplnila i několika obrázky, které by měly čtenáře zaujmout a blíže mu nastínit Josefa Zemana a jeho činnost.

2 NASTÍNĚNÍ VÝVOJE PÉČE O NEVIDOMÉ

2.1 Přiblížení situace výchovy slepých v 19. století až do počátku 20. století

Pro speciální pedagogiku bylo 19. století spojeno především se vznikem speciálních vzdělávacích institucí. V době, která ještě nedisponovala základní metodikou, speciálními pomůckami pro nevidomé žáky ani znalostí specifických pedagogických přístupů, ovlivnilo situaci výchovy slepých roku 1807 založení prvního slepeckého ústavu v Čechách. O vznik hradčanského ústavu se zasloužil Alois Klár (1763 - 1833), jemuž nechyběla odvaha k vybudování první vzdělávací instituce pro nevidomé u nás (Mužáková, 2006).

Tomuto zařízení předcházela Ústav pro hluchoněmé v Praze z roku 1786, jehož prvním ředitelem byl Karel Berger (1743 – 1806), (Hrubý, 1997). Postupně v naší zemi vznikaly i další speciální ústavy, na jejichž založení se podílela řada významných, humánních osobností. Např.: Karel Slavoj Amerling² (1807 - 1884) založil první ústav pro slabomyslné Ernestinum roku 1871, Rudolf Jedlička (1869 – 1926) roku 1913 Jedličkův ústav pro tělesně postiženou mládež (Mužáková, 2006; Vojtko 2010).

Na slepé se v naší zemi orientoval např.: Soukromý ústav pro slepé děti a na oči choré v Praze na Hradčanech z roku 1807, jehož zakladatelem byl Alois Klár. Ten roku 1832 založil i Klárův ústav (Ústav pro zaopatřování dospělých slepců). Od roku 1846 existoval v naší zemi Zemský ústav pro nevidomé v Brně. Zaopatřovací ústav pro staré a práce neschopné - Palata byl založen pravděpodobně v roce 1893. Seyvalterova útulna slepých dívek v Praze na Kampě pocházela z roku 1908, jejímž zakladatelem byl Ludvík Seyvalter (1857-1917). Jan Deyl založil v roce 1910 Deylův ústav. Všechna zařízení na našem území byla soukromého charakteru a za pomoci státní i zemské plnily

² K. S. Amerlingovi a jeho myšlenkám věnoval Josef Zeman článek „Po stopách Amerlingových“ a ve IV. ročníku časopisu Úchýlná mládež byl roku 1928 otisknut Zemanův článek „Z korespondence MUDr. K. S. Amerlinga“.

své úkoly (Mužáková, 2006;³). Před vznikem samostatného Československa se v zemi nalézalo devět slepeckých ústavů, poté se jejich počet rozšířil o osm nově vzniklých (pět z nich se věnovalo školním dětem, dva předškolní docházce, deset dospělým jedincům). Obrovský rozvoj, který naše země v období po vzniku samostatného Československa zaznamenala, představoval veliký pokrok, který u nás zaregistrovala i řada cizích států (Zeman, 1928a).

V době před rokem 1914, před započítím první světové války, bychom v naší zemi marně pátrali po tisku v Braillově písmu, který byl již běžně k dostání v ostatních evropských zemích. Nevycházely u nás knihy v bodovém písmu, nevlastnili jsme tiskárnu ani knihovnu, které by se věnovaly slepeckému tisku. Obrat v tomto směru byl propojen až se jménem Karla Emanuela Macana (1858 - 1925)⁴. Ten se zasloužil o založení „Odboru pro slepecký tisk český“ (1915), který se zaměřoval na vydávání tisku v bodovém písmu. Roku 1916 vyšla kniha pro nevidomé „Jitřenka“, jež byla slepci velmi vážena. O rok později se poprvé objevil v Braillově písmu úspěšný měsíčník „Zora“ (Mužáková, 2006).

Josef Zeman si plně uvědomoval nedostatky tehdejší doby, které dle jeho smýšlení pramenily z nízké informovanosti veřejnosti o „úchylných“ dětech. Rozhodl se pro změnu a pro nápravu nedostatků doby. Začal pořádat přednášky pro veřejnost, vzdělávací kurzy pro učitele, prohluboval odborné vzdělávání učitelů speciálních škol a především počal vydávat časopis „Úchylná mládež“. Velikým krokem kupředu byla i práce na prvních učebních osnovách a také vlastní Zemanova publikační činnost.

³ „Ústavy a školy pro úchylné v republice Československé.“ *Úchylná mládež*, 1925.

⁴ Sám nevidomý Karel Emanuel Macan byl známý jako hudební skladatel, který svůj život zasvětil pomoci nevidomým a snahám o naplnění plnohodnotného kulturního života (Mužáková, 2006).

3 JOSEF ZEMAN

3.1 Život Josefa Zemana v rámci speciálně pedagogického úsilí

„Josef Zeman, vzácný ušlechtilý člověk. Muž, v němž bystrou inteligenci doplňuje a usměrňuje neskonale dobré, obětavé srdce, člověk, jehož heslem od časného mládí až do pozdního podzimu života je pracovat pro druhé a nemyslit na sebe. A sklonil-li se svou láskou právě k těm nejmenším, nejvíc odstrkovaným a opomíjeným členům lidské společnosti, o něž dlouho nikdo nedbal, svědčí to tím víc o hloubce a opravdovosti jeho humanismu.“ (Mazlová, 1947, s. 20)

Josef Zeman se narodil ve stejném roce jako literární kritik F. X. Šalda (1867 - 1937), básník Petr Bezruč (1867 - 1957) či ministr Alois Rašín (1867 - 1923). V době, kdy pomalu uhasínal ohlas prusko-rakouské vojny a bitvy u Hradce Králové. Řadil se ke generaci, jež poznala hrůzy světových válek a s nadšením vítala vznik Československa (Faltová, Tremčínská, 1997).

Josef Zeman se narodil ve Smiřicích⁵ ve šťastné rodině jako nejstarší ze čtyř sourozenců. Zde navštěvoval obecnou školu, poté měšťanskou školu v Broumově a krátce i reálku v Hradci Králové, z které brzy přestoupil do královéhradeckého učitelského ústavu. Po absolvování učitelského ústavu v Hradci Králové, nastoupil roku 1887 jako mladý učitel do Obecné dívčí školy v Náchodě. Zde působil až do roku 1909 (Eisová, 1983). Již v této době, na počátku své učitelské dráhy, obracel

Obrázek 1: Josef Zeman v roce 1887 (Paedologické rozhledy, 1947, s. 35).

⁵ Svému rodnému městu věnoval knihu „Z paměti Smiřic nad Labem“, na níž pracoval pět let. Inspirací mu byl J. K. Hraš, jenž byl histogramem města Náchod (Doutlík, 1931).

svou pozornost k zdravotně postiženým dětem. Společně s Otokarem Chlupem (1875 - 1965) a Václavem Černým (1862 – 1941) vytvořili „náchodský triumvirát“. Byli považováni za pokrokové pedagogy, kteří zastávali podobné názory v oblasti literární, pedagogické, etické (Eisová, 1983). S Karlem Herfortem (1871 - 1940) a V. L. Ramadanovičem (1874 – 1943) tvořil Josef Zeman tzv. druhý triumvirát. Přítel Karel Herfort pomáhal Josefu Zemanovi zvládnout jeho těžké chvíle díky svému věčnému optimismu a humoru. V. L. Ramadanovič byl Josefu Zemanovi vzpruhou a motivací k dalšímu společnému působení (Doutlík, 1931). Nejen oni, ale i mnozí další, se řadili k tzv. „zemanovské generaci“ nadšených pracovníků, kteří pomáhali Josefu Zemanovi při jeho celoživotních snahách, které díky nim mohl tak úspěšně uskutečňovat (Eisová, 1983).

Obě světové války přežil díky své víře, v příchod nových idejí, které svět zachrání a zbaví těchto hrůz (Doskočil, 1947a). Vznik samostatného Československa přijal Josef Zeman s nadšením, jelikož mohl uskutečnit své speciálně-pedagogické představy. Díky své práci, kterou považoval za poslání, podnikl řadu cest do zahraničí. Zde studoval cizí literaturu a především sbíral inspiraci a poznatky v oboru (Faltová, Tremčínská, 1997, s. 54). Hodně svého času věnoval otázkám pedopatologickým⁶.

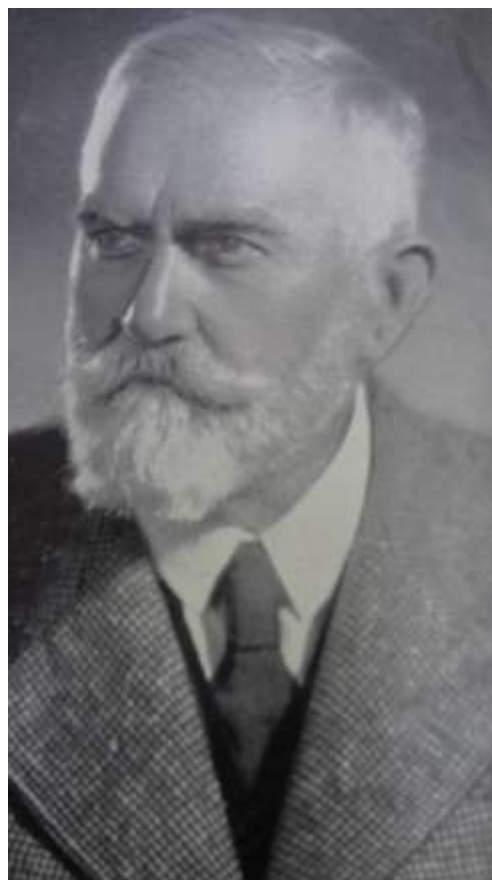
Velikou oporou pro jeho práci mu byla manželka Hedvika Zemanová (1868 – 1935), která byla ochrnutá a Josef Zeman jí byl velikým životním pomocníkem (Doskočil, 1947a). Po její smrti byl založen „Fond Hedviky Zemanové“, který vycházel z darů, které byly věnovány místo smutečních květin (Doskočil, 1947b). Po odchodu do penze se Josef Zeman uchýlil na svou chaloupku v Krkonoších, kde i ve svém stáří trávil čas na zahradě a po krkonošských hřebenech (Mazlová, 1947). „Prožil jsem léta rakouské vlády, nezapomenutelná léta osvobození Masarykem, vedení Benešem, pak Gottwaldem, Zápotockým, Novotným a dočkal jsem se věku biblického“ (Titzl, 1997, s. 55). Josef Zeman zemřel roku 1961 v úctyhodném věku čtyřidevadesáti let a byl pochován na staroměstském hřbitově v Náchodě (Faltová, Tremčínská, 1997).

⁶ Pedopatie pojednává o „úchylných“ dětech. Zaměřuje se na děti neplnosmyslné (děti hluché, němé, nevidomé), děti duševně „úchylné“ (děti duševně nemocné, slabomyslné, mravně vadné), tělesně zmrzačené, neduživé, tuberkulózní (Zeman, 1928a).

Josef Zeman se 60 let aktivně podílel na vývoji speciální pedagogiky (Faltová, Tremčínská, 1997). I přesto, že sám nepůsobil v žádné speciální škole ani ústavu (i když po tom sám toužil), je jeho pochopení pro psychopedickou teorii i praxi slabomyslných dětí a žáků, ale i pedagogů, kteří je učili a vychovávali, něčím zcela mimořádným. (Černá a kol., 2008). Josef Zeman byl všestranně vzdělaným učitelem. Zabýval se výchovou a vzděláním „úchylných“ dětí. Těžištěm jeho práce byla oblast slepecké výchovy, kde dosáhl značného pokroku. „Ve slepectví viděl Zeman nejen skutečnou novinu, kterou je třeba zpracovat od základu, ale lákala ho tam i spousta problémů paedagogických, psychologických i sociálních.“ (Doskočil, 1947a, s. 23). Proto se většina jeho publikací obracela k nevidomým. Snažil se vybudovat původní odbornou literaturu o slepectví a byl pyšný, když příspěvky byly původní (Doskočil, 1947a). Vydal celkem více než 805 odborných publikačních statí a článků. Jeho knihy dosahují nevyčísitelné hodnoty (Faltová, Tremčínská, 1997). Založil také „Knihovnu úchylné mládeže“, kde vydal osmnáct svých významných prací v rozmezí dvanácti let (Eisová, 1983).

I přes nedocenitelné úspěchy, které přinesla jeho práce, zůstal Josef Zeman skromným, laskavým, nenáročným a prostým člověkem. Sám sebe považoval jen za jednoho z řady bojovníků ve snaze pokroku. Nebyla to skromnost předstíraná, ale vrozená. O své práci mluvil vždy plaše a jen mimochodem, jako by ani nestála za řeč. Ovšem vždy přívětivě mluvil o svých spolupracovnících a pomocnících, jejichž skutky v jeho podání ještě vyrůstaly (Mazlová, 1947).

Josef Zeman – vlídný člověk s neskutečně velikým a otevřeným srdcem. Šíře jeho zájmu, jež přesahovala hranice nejen naší země, ale i tehdejší doby je jistě nedocenitelná. Doba, ve které žil mu

Obrázek 2: Josef Zeman (Vojtko, 2010, s. 125).

kladla řadu překážek pro jeho práci. Ty překonával díky své silné povaze a přítomnosti významných přátel, které jej obklopovali. Jeho schopnost vcítit se do druhých mu pomáhala v práci s „úchylnými dětmi“, kterým zasvětil většinu svého života. „Co bys dělal Zeman, kdybys byl znovu mlád?“ – „To je otázka,“ odpověděl Zeman, „asi totéž, co ty bratře Ramadanoviči. Šel bych sloužit lidskosti, jak nás tomu učil Masaryk. Vybral jsem si k tomu službu nešťastným dětem. Dosud jsem nenašel lepší.“ (Nesnídalová, 1947a, s. 378).

4 POČÁTKY PRÁCE JOSEFA ZEMANA V OBLASTI SVĚPOMOCNÝCH AKTIVIT NEVIDOMÝCH

4.1 Odlišné pohledy na vyšší vzdělávání nevidomých

Již na počátku 19. století, kdy toho o potřebách nevidomých bylo známo velice málo, se Alois Klár se svým rakouským kolegou Johannem Wilhelmem Kleinem (1765 – 1848) shodli na společné myšlence. Za zcela nedostatečné a limitující považovali získání pouze základního vzdělání pro slepé děti, i přesto že jej získaly ve speciálních institucích. Tito jedinci nebyli v dospělosti schopni samostatného života, o čemž svědčili ti, kteří již brány ústavů opustili. Zájem o vzdělávání nevidomých Aloise Klára přivedl roku 1832 k založení Ústavu pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců v Čechách (Mužáková, 2006).

Ve šlépějích Aloise Klára pokračovali i jeho potomci. Jeho vnuk Rudolf Maria Klár (1845 – 1898) se ústavu ujal po smrti svého otce Pavla Aloise Klára (1801 – 1860) již ve svých šestnácti letech. Do Klárova ústavu přijal K. E. Macana jako literárního a hudebního učitele. Ten s sebou přinesl moderní změny pro chod ústavu. Také se dostal do sporu s R. M. Klárem, jenž spočíval v nutnosti naučit nevidomé číst. Sám nevidomý K. E. Macan si za svým názorem rezolutně stál. Nakonec R. M. Klára přesvědčil a ten výuku psaní bodového písma pro slepce ve svém ústavu zavedl (Mužáková, 2006).

Jeden z dalších sporů se uskutečnil mezi Josefem Zemanem a Janem Deylem (1885 – 1924). Jan Deyl patřil mezi zakladatele českého Deylova ústavu pro slepé z roku 1910. Byl výborným a uznávaným očním lékařem, jenž vyučoval v Praze na Karlově univerzitě. Díky svému smýšlení se ocitl v rozporu s Josefem Zemanem. Řadil se k té části společnosti, která ve vyšším vzdělání nevidomých prosazovala zcela rezervovaný postoj, jenž přetrval i do pozdější doby. Aby byl člověk nevidomý šťastný, stačí jen, aby dokázal číst, psát a počítat. Tento názor nevznikl pod vlivem nedostatku peněz pro vzdělávání, ale byl odrazem nesprávného pohledu na úroveň a stupeň vzdělání. Větší důraz měl být kladen na řemeslný rozvoj a školní vzdělávání mělo být

opomíjeno. Prof. Jan Deyl svým svěřencům neumožňoval vyššího vzdělání než dvou a trojtřídního. Vycházel z idey, že slepec je nešťastnější, čím více je vzdělanější. Jedinou výjimkou bylo vzdělání hudební, jelikož v letech 1926 - 1930 studovali na pražské hudební konzervatoři tři chovanci. I ostatní ústavy pojímaly výchovu a vzdělání ve stejném duchu (Kurz a kol., 1985; Zeman, 1930). Josef Zeman stál názorově na opačné straně, zastával zcela protichůdný názor, který vyjádřil i ve své knize „Svět nevidomých“. „Názor, že by vzdělání činilo slepce nešťastným, je naprosto nesprávný a mylný. Naopak. Má-li slepec býti vyrovnaným, užitečným člověkem, je mu třeba vyššího vzdělání.“ (Zeman, 1930, s. 74). Situaci nakonec vyřešili sami žáci, kteří usilovali o své vzdělání a odmítali ideu, která jim bránila ve vzdělávání. Dospělí slepci nechtěli vykonávat typická řemesla a toužili po dosažení vyššího stupně vzdělání. O tomto postoji nevidomých se přesvědčil i sám Josef Zeman, který provedl anketu mezi slepými na téma současného vzdělání. Až šedesát slepců označilo dosavadní vzdělávání za nedostačující. Toto byl zcela předpokládaný postoj, jelikož rostla touha po vzdělávání. Jedinou možností bylo sebevzdělávání prostřednictvím časopisů „Zora“ (od roku 1917 v Braillově písmu, obsahovala řadu zajímavých příloh), (Zeman, 1930), „Válečný slepec“ (čtrnáctideník, vydáván v Praze od roku 1919), (Zeman, 1923), „Aurora“ (redaktorem tohoto slepeckého esperantského časopisu, který vycházel v Praze v bodovém písmu, byl Stanislav Stejskal 1887 - 1929⁷) a velikým přínosem byla Macanova knihovna (Zeman, 1930).

pod vlivem rostoucího počtu čtenářů časopisu „Zora“, vypůjčovaných knih v Macanově knihovně (Zeman, 1930).

Josefu Zemanovi se tehdy nepodařilo výrazněji prosadit nezbytnost a důležitost návazného výchovně vzdělávacího procesu pro nevidomé. Ovšem ani dnešní moderní doba není zcela schopna zajistit již tehdejší smýšlení o podstatě celoživotního vzdělávání (Mužáková, 2006).

⁷ Tyflopeditický lexikon jmenný [online]. [cit. 2012-03-01]. Dostupné na: <http://www.apogeum.info/tlex/heslo.php?id=1168>.

4.2 „Čádovy sjezdy“ za účasti Josefa Zemana

Josef Zeman přicházel neustále do kontaktu s novými lidmi, kteří jej často ovlivnili a inspirovali. Významnými osobnostmi, jež na něho hluboce zapůsobily, byli Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937) a František Čáda (1865-1918), (Doutlík, 1931).

Tomáš Garrigue Masaryk vyprávěl Josefu Zemanovi svou nemilou zkušenost, kdy byl sám přítomen špatnému zacházení se slabomyslným výrostkem. Byl znepokojen, že u nás neexistovalo žádné zařízení, kam by mohlo být takovéto dítě umístěno. Proto se Josef Zeman díky svému příteli profesorovi Masarykovi dostal do Jeny a Lipska, kde navštívil Trüperův ústav na Sofienhöhe, Plavno, Géru, Výmar, Naumburk, Pomocnou školu v Lipsku. Tyto cesty ještě více podnítily jeho zájem o školství pomocné a školství pro děti „úchylné“. Proto se po návratu do Prahy rozhodl požádat o hospitaci v první české pomocné třídě u svatého Jakuba a porovnat ji se školami, které navštívil v Lipsku. Účastnil se sjezdu pomocných škol ve Štýrském Hradci (společně s Karlem Herfortem) a roku 1907 pedopsychologického kongresu v Berlíně. Po obdržení stipendia (200 zlatých) podnikl cestu do Německa, kde se zabýval školní hygienou, ústavy pro neplnosmyslné děti⁸, navštívil také Norimberk, školy ve Würzburgu, Darmštadtě, Aschaffenburgu, Frankfurtě n. M., Mohuči, Mnichov a jiné. Na tuto návštěvu reagoval vydáním knihy „Péče o děti abnormální“ v roce 1908 (Doutlík, 1931).

Na speciálně pedagogický vývoj Josefa Zemana měl značný vliv František Čáda⁹. „Čáda uměl prý pobízet do práce, napsal jen: „Pošlete mi ten referát do týdne!“ a nebylo zbylí, musil být.“ (Doutlík, 1931, s. 8). Josef Zeman byl ohromen

⁸ Děti slepé a hluchoněmé se někdy označovaly jako děti neplnosmyslné (Zeman, 1908).

⁹ Profesor František Čáda byl významnou osobností. Věnoval se dětské psychologii a psychopatologii a péči o děti duševně úchylné, ovšem zůstal jen na úrovni teoretické. Jako učitel ovlivnil např.: Karla Herforta, Jana Mauera, který byl prvním učitelem na pomocné škole a byl také často označován jako praktický propagátor Čádových myšlenek, dalším jeho významným žákem byl právě i Josef Zeman (Doutlík, 1931).

pedopsychologickým učením, které František Čáda šířil mezi učiteli. To mu dalo podnět ke studiu hygienickému, sociologickému, pedopatologickému. Proto se aktivně podílel na konání sjezdů, které nesly název „Čádovy sjezdy“ (Herfort, 1927).

„Čádovy sjezdy“ byly organizovány významnými osobnostmi. Do skupiny, která se na jejich konání pravidelně podílela, patřil František Čáda, Antonín Heveroch (1869 – 1927), Karel Herfort, Josef Zeman. Toto seskupení bylo známo pod názvem „užší sjezdový výbor“. V lednu 1918 došlo díky snaze Františka Čády ke změně pojmenování na „Zemský spolek pro péči o slabomyslné v Království českém“. Funkci prvního předsedy zde vykonával právě František Čáda, za místopředsedu byl zvolen Josef Zeman a Karel Herfort. Po smrti Františka Čády (14. 12. 1918) nastoupil na jeho místo prof. Antonín Heveroch a poté Karlem Herfortem (Eisová, 1983; Vojtko, 2010).

Josef Zeman se zúčastnil sjezdů pro péči o slabomyslné a školství pomocné jako jeden z hlavních přednášejících. Sjezdy se konaly v letech 1909, 1911 a 1913. Josef Zeman je vnímal velice pozitivně a jejich úspěchy viděl ve všech směrech. Poukazoval na nárůst pomocných tříd a učitelů, které zajímala problematika slaboduchých dětí, zakládání dalších ústavů, rozvoj pomocného školství a zlepšení kvality života mentálně retardovaných (Eisová, 1983).

Konání prvního sjezdu podnítil nedostatek pomocných tříd a snaha rozšířit povědomí o slabomyslných mezi veřejností (Eisová, 1983). První český sjezd pro péči o slabomyslné a pomocné školství byl pořádán v Praze roku 1909 ve dnech 27. - 29. června. Dne 28. června zde vystoupil i Josef Zeman, který přednášel o pedagogickém významu pomocných škol. Pomocnou školu vnímal jako instituci, jejíž zřízení je nutné. Kládł důraz na nižší počet dětí v pomocných třídách (15 – 20 dětí), (Eisová, 1983). Svůj referát zakončil slovy: “Těšíme se, že také náš první český sjezd zúrodní pedagogiku českou, že přinese pozhnání dětem odstrkovaným, ve jménu lidskosti, jež stojí u kolébky českých škol.“ (Doutlík, 1931, s 24). První sjezd splnil své cíle a byl vnímán jako velice úspěšný (Eisová, 1983). V Brně se konal II. sjezd 29. – 30. září 1911, jehož součástí byla výstava předmětů žáků pomocných škol. Řešil problematiku pomocných škol a ústavů na Moravě. Zaměřil se na sociální význam výchovy slabomyslných. Třetí sjezd proběhl v Ostravě 5. a 6. října roku 1913. Jeho snahy se věnovaly zřízení nového ústavu pro oblast Slezska, kde doposud ještě žádný nebyl založen. František Čáda zde

představil úspěchy škol pomocných (vycházel z dat z ciziny), uplatnění jejich žáků v praktickém životě. Josef Zeman zde vystoupil s přednáškou o okresní vychovatelně pro děti slabomyslné v Chotěboři (Eisová, 1983; Zeman, 1939).

„Všechny tři sjezdy byly vyvrcholením počátečních snah o speciální vzdělávání v té době stále opomíjené skupiny postižené mládeže.“ (Vojtko a kol, 2011, s. 94 – 95). Řada myšlenek, které byly vysloveny na sjezdech, jsou i dnes s odstupem více jak sta let stále aktuální. Sjezdy jasně poukazyvaly na nutnost péče o postižené jedince, jelikož u nich byla možnost částečné výchovy a vzdělání, školství pro postižené potřebovalo speciálně vzdělané pedagogy atd. (Vojtko a kol, 2011).

4.3 Josef Zeman a pomocné školství

Pomocné školy lze chápat v užším slova smyslu jako označení škol a tříd pro „vzdělatelné“ (termín Mauerův) děti slabomyslné a v širším slova smyslu jako pojmenování pro celý segment škol, pro který již Josef Zeman několikrát užil termín speciální školy (Vojtko a kol., 2011, s. 51). „Užil jsem názvu škola speciální, jehož užívají Angličané a Poláci. Rozumím tím každou školu pro děti úchylné. V podstatě je školou obecnou, majíc stejný výchovný cíl, ale je speciální v osnovách, technikách a metodách.“ (Zeman, 1928a, s. 22).

„Byl jsem přímým svědkem doby, snah, zápasů i rozkvětu pomocného školství, měl jsem jako odborný inspektor škol pro děti úchylné příležitost zasahovati do věcí, jimiž se pedopatologické otázky řešily, mohu proto objektivně posoudit minulost, načrtnouti zevní rozmach pomocného školství, snahy jeho učitelstva a jiné okolnosti, které zhodnotily význam pomocného školství a vše, co s ním souviselo“ (Zeman, 1934c, s. 196).

„Košatý strom pomocného školství na území našeho tkví svými kořeny v době bývalého císařství rakouského z konce minulého století.“ (Zeman, 1939, s. 43). Na konci 19. století postupně vznikaly nejprve pomocné třídy a poté i samostatné školy. Většina rodičů ještě stále zastávala názor, že je hanbou, aby jejich dítě navštěvovalo pomocnou školu (Titzl, 1997).

První pomocná třída se v naší zemi objevila roku 1896 při Jakubské škole na Starém Městě pod vlivem pedagoga Jan Šauera z Augenburgu (1845 - 1913), jenž byl žákem K. S. Amerlinga. Tyto školy byly určeny pro děti, kterým obecná škola nepřinášela vzdělání, naopak tu často jejich malá míra schopností zakrněla (Zeman, 1939). Druhá pomocná třída se u nás objevila roku 1903 v Praze - Libni, další vznikly roku 1906 a 1907 v Bubnech, 1908 a 1913 na Praze 2 (Pikart, 1931).

O vznik pomocného školství se u nás velikou měrou zasloužily „Čádovy sjezdy“. Díky nim došlo k nárůstu pomocných tříd na 170, těch bylo u nás před vznikem samostatné Československé republiky čtyřicet (Zeman, 1928c). Josef Zeman na sjezdech referoval o pomocných školách. Doporučil, aby vyučovací hodina v pomocné škole byla přizpůsobena schopnostem a potřebám slabomyslných. Za vyučovací formu preferoval hru, z předmětů prvouku, ruční práce, tělocvik. Za vhodné považoval, aby každá pomocná třída měla svou zahradu, dílnu, dvůr (Eisová, 1983).

Mezi hlavní propagátory pomocného školství se řadili mimo jiné i Jan Mauer (1878 - 1937) a Josef Zeman (Zeman, 1939). Spolek pro péči o slabomyslné v Československé republice, jehož členem byl i Josef Zeman, se zaměřil na organizaci kurzů pro učitele pomocných škol. Ty se konaly v Praze (1918, 1922, 1924), v Mariánských Lázních (1928), v Karviné (1929), v Brně (1921), (Zeman, 1931b). Josef Zeman se často těchto kurzů účastnil a obohacoval je vlastními přednáškami. Díky pořádaným kurzům rostl zájem o pomocné školství mezi učiteli, jejich počet se zvýšil na dvojnásobek. Objevila se nová literatura, ukázky vyučovacích metod (Zeman, 1939).

Josef Zeman svou inspiraci pro pomocné školy našel v zahraničí a byl schopen ji využít pro realizaci zákona o pomocných školách. Pomocné školy sám navštěvoval a pomáhal jim ke zlepšení výchovy a vzdělání jejich jedinců (v roce 1926 navštívil pomocnou školu v Mladé Boleslavi, kde inicioval zřízení internátu pro děti ze vzdálenějších míst. Věnoval se nejen chovancům škol, ale i jejich učitelům a veřejnosti, mezi nimiž se snažil šířit myšlenky pomocného školství (Doutlík, 1931).

„Sleduji pomocné školství 25 let, viděl jsem na sta pomocných tříd v cizině i u nás a domnívám se proto, že jsem oprávněn označit učitelovu práci v pomocné škole

za úkol velmi těžký, vážný, namáhavý a sebezapíravý“ (Zeman, 1925, s. 167). Josef Zeman také vystoupil proti názoru, který v této době mezi veřejností panoval, že učitelé pomocných škol nesli menší zodpovědnost, měli méně vyučovacích hodin a že pedagog pomocné školy si s dětmi pouze hrál. To ovšem vycházelo z nízké znalosti pomocných škol mezi veřejností, které si by Josef Zeman vědom (Zeman, 1925).

„Tož nezbyvá než poděkovat Tobě, jenž jsi byl vždy opravdu „tátou“ nám kantorům i všem dětem, srdečně a upřímně za vše dobré, krásné a ušlechtilé.“ (Zapletal, 1947, s. 129). Pedagogové „úchylných“ dětí si Josefa Zemana velice vážili. Nejen pro inspiraci, kterou jim byl při jejich práci, ale jeho hlavní předností byla schopnost dodávat učitelům sílu a novou motivaci pro práci s „úchylnými“ dětmi v chvílích, kdy chtěli ze školství odejít. Jelikož mu chtěli za jeho práci poděkovat, pozvali jej roku 1943 na schůzi učitelstva pomocných škol. Zde mu projevíli obdiv a úctu za jeho činnost. O tomto setkání Josef Zeman řekl: „To jsem ani sám nevěděl, jak mnoho jsem vykonal a bylo mi až nepříjemné, jak mne tam oslavovali!“ (Doskočil, 1947a, s. 24). Roku 1946 se Josef Zeman dočkal otevření Veřejné pomocné školy Josefa Zemana v Náchodě, jejíž založení sám roku 1908 inicioval, a která nesla jeho jméno (Volfová, 1947).

Nejenže Josef Zeman stál u zrodu myšlenky pomocného školství, podílel se i na její realizaci. Až do svého odchodu do důchodu v roce 1930 na ministerstvu zpracovával agendu pomocných škol. Vytvořil zákonnou normu, která byla jedinou, jež se věnovala speciálnímu vzdělávání (Černá a kol, 2008).

4.4 Životní role okresního školního inspektora

Poté co se Josef Zeman dozvěděl o novém založení pomocné školy pro duševně chorou mládež v Bohnicích, vydal se do Prahy za zemským inspektorem Františkem Wenigem (1849 - 1922). Ten jej informoval o volném místě školního inspektora a nabádal ho, aby se o toto místo ucházel. Josef Zeman byl velice poctěn důvěrou, kterou do něho František Wenig vkládal. Požádal ovšem o čas na rozmyšlenou, jelikož nebyl přesvědčen, zda právě on sám je pro tuto funkci vhodným kandidátem. Nakonec sám žádost podal a roku 1909 se stal školním inspektorem v Chotěboři (Doutlík, 1931).

V této funkci se věnoval pedopatologickým otázkám, které přibližoval zdejšími pedagogům. V Chotěboři dosahoval počet slabomyslných vysokého čísla, tento stav přisuzoval Josef Zeman především alkoholismu. Proto zde vynaložil veliké úsilí pro zřízení výchovny pro slabomyslné, inspirací mu byly praktické zkušenosti přítele Karla Herforta. Díky přimluvě hraběte Dobřenského se počalo s její výstavbou, ta ovšem díky válečným poměrům nebyla dokončena a nakonec došlo k jejímu odkoupení pro místní reálku. Ztrátu budovy chápal Josef Zeman jako osobní neúspěch a zmaření čtyřleté práce (Eisová, 1983; Doutlík, 1931). Jedinou památkou po plánovaném ústavu zde zbylo sousoší¹⁰, které Josef Zeman sám navrhl a realizoval jej sochař Josef Pekárek (1873 – 1930), (Babuška, 1947).

Josef Zeman v Chotěboři také zavedl učitelská setkání. První se uskutečnilo v roce 1910 a konalo se dne 28. 3. v den výročí Jana Ámose Komenského (Eisová, 1983). Současná doba zná tuto myšlenku v podobě oslav Dne učitelů.

Postupně byla vůči Josefu Zemanovi budována revolta, která jej chtěla z úřadu sesadit, označila jej za Rakušáka, věrného Masarykovce a vyslovila mu nedůvěru. Tato akce proti Zemanovi byla zastavena díky jeho kolegovi a situace se tak uklidnila. Ovšem Josefa Zemana tento incident velice vnitřně ranil, cítil se zahanben a chtěl si vzít život. Díky milující ženě, ovšem tak neučinil. Nakonec se mu dostalo i omluvy, kdy k šedesátému výročí jeho narození napsal strůjce nepokojů oslavný článek (Doutlík, 1931).

Působení v Chotěboři zasadilo do života Josefa Zemana kruté rány, s nimiž se dlouho smířoval. „Josef Zeman byl mužně statečný i ve svých nezdarech. Zvláště se zmiňoval o třech zklamání, která statečně překonal a s odstupem času spravedlivě zhodnotil. Byl zklamán, že budova výchovny pro slabomyslné, kterou vybudoval v Chotěboři, byla věnována jinému účelu. Velmi trpce nesl, že učitelstvo okresu

¹⁰ „Na jedné straně vchodu je umístěno sousoší otce s matkou, kteří přivádějí do ústavu malé děcko, ještě školou nepovinné, a na druhé straně sousoší rodičů, kteří si odvádějí děcko dospělé, připravené k lidskému životu.“ (Babuška, 1947, s. 156).

chotěbořského po první válce v r. 1918 se částečně proti němu postavilo. Těžce prožíval svůj nezdár v Klárově ústavu¹¹.“ (Doskočil, 1947a, s. 25).

4.5 Josef Zeman na ministerstvu školství a národní osvěty

Zklamán Chotěboří přijal Josef Zeman roku 1919 pozici na ministerstvu školství a národní osvěty. O jeho dosazení se zasloužil profesor František Drtina (1861 – 1925), (Doutlík, 1931). Právě on totiž inicioval povolání významných zasloužilých učitelů z praxe do ministerských funkcí. Sám po vzniku samostatného československého státu zastával funkci státního tajemníka na ministerstvu školství a národní osvěty¹². Josef Zeman na ministerstvu působil až do roku 1930, kdy se nachýlil čas jeho odchodu do penze (Černá a kol., 2008).

Na ministerstvu Josef Zeman našel vhodné místo pro svou činnost ve prospěch „úchylných“ dětí. Založil pomocné školy, obstaral pro ně pomůcky, zajišťoval pořádání kurzů pro učitele dětí „úchylných“, pořizoval moderní učebnice pro slepecké školy („Květy“, „Poupata“, „Má vlast“). Zemanovo působení na tomto poli neznala sice veřejnost, ovšem každý učitel, lékař a právník, jenž pečoval o „úchylnou“ mládež (Herfort, 1927). Jako ministerský úředník se Josef Zeman zajímal také o rozvoj ústavů a zřízení nových slepeckých ústavů (Státní ústav v Mukačevě z roku 1923 a Ústav pro řemeslný výcvik v Levoči z roku 1912¹³). Ve třicátých letech dvacátého století jsme na našem území mohli nalézt tři mateřské školy pro nevidomé děti (při Hradčanském ústavu, Klárově ústavu, v Brně), pětileté, čtyřleté a trojleté školy (v Levoči,

¹¹ Josef Zeman se toužil stát ústavním učitelem. Tím se nestal, ale měl možnost organizačně zasahovat do chodu všech ústavů. Jako člen ředitelství Klárova ústavu zde vybudoval pro slepce pokračovací školu. Ovšem správa ústavu nemohla pochopit, že učni v pracovní době mají vyučovací hodiny na úkor řemeslné práce. Při schůzi se Josef Zeman nedohodl s ředitelem, ten na něho hrozil rukou, což Josef Zeman těžce nesl a se svými spolupracovníky ústav opustil (Doskočil, 1947a).

¹² František Drtina [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1078/frantisek-drtina-1861-1925-.html/>.

¹³ „Ústavy a školy pro úchylné v republice Československé.“ *Úchylná mládež*, 1925, roč. I., č.3., s. 137 - 138

v Mukačevě), pokračovací školy (v Levoči, v Brně, v Deylově ústavu) a ústav na Hradčanech, kde probíhal hudební kurz. Ovšem nenalezli jsme zde měšťanskou školu. Jelikož řada osobností zastávala názor, že slepý člověk byl nešťastný, pokud mu byla poskytnuta možnost vyššího vzdělání. V tomto směru jsme zaostávali za zahraničím (Zeman, 1930).

Z pozice ministerského úředníka si Josef Zeman povšiml slabých míst speciálního vzdělávání. Tehdejší učitelé „úchylných“ dětí získávali vzdělání pouze v několikadenních kurzech. V nichž často přednášel i sám Josef Zeman, jako reakci na tyto kurzy napsal pro svaz učitelstva škol pomocných memorandum, aby ministerstvo školství a národní osvěty vybudovalo dvousemestrální školu pedopatologickou (Černá a kol, 2008).

Josef Zeman v ministerstvu školství a národní osvěty byl pověřen odborným dozorem nad školami pro slepé, hluchoněmé, zmrzačené, mravně vadné děti. „Významně se zde zasloužil o přijetí dvou právních norem, které na dvacet následujících let vytvořily pro speciální školství potřebný legislativní rámec.“ (Černá a kol., 2008, s. 58). V roce 1928 vyvrcholily Zemanovy snahy vydáním učebních osnov a jednotlivých výchovných směrnic pro speciální školy. Obsahovaly konkrétní návod pro učitele speciálních škol, učební plány, z nichž mělo vzdělávání žáků vycházet. Velikým pokrokem v právní úpravě pomocného školství byl Zákon č. 86/1929 Sb. o školách pomocných ze dne 24. 5. 1929. Zákon byl současně nazýván jako „lex Zeman“ (Černá a kol., 2008; Eisová, 1983).

„Dnem 17. června 1929 vstoupilo pomocné školství do nového období, do éry rozvoje a přeoránizování celého dosavadního systému národních škol pomocných.“ (Doutlík, 1931, s. 91). Řadu let ovšem trvalo, než sněmovna tento zákon schválila, jelikož jí byl předložen již v roce 1920. Zákon byl velice kladně přijat pedagogy pomocných škol. Stal se podkladem a jedinou právní oporou pro podporu budování pomocného školství. V praxi se ovšem postupně projevila řada jeho nedostatků (Černá a kol., 2008; Doutlík, 1931). Jedním z nich byl stále veliký počet dětí bez odpovídajícího vzdělání a výchovy. Pro přiblížení situace uvedu statistiku z roku 1930, jenž vypovídá o počtu dětí, kterým nebylo zajištěno odpovídající vzdělání a výchova. „Ve školním roce 1930 - 1931 bylo dle statistického státního úřadu celkem 1 730 000

dětí školou povinných. Z tohoto počtu bylo asi 17 000 dětí slaboduchých, které byly schopny vzdělání. Existovalo tu 231 pomocných škol, které byly schopné pojmout zhruba 3600 debilních dětí, bez odpovídajícího vzdělání a výchovy se tu nalézalo více jak 13 000 dětí debilních.“ (Doutlík, 1931, s. 92). Tento zákon platil až do roku 1948, kdy byl nahrazen zákonem o jednotné škole (Eisová, 1983).

Ministerská pozice Josefu Zemanovi napomohla k realizaci řady jeho myšlenek a k činnosti nejen pro nevidomé děti.

4.6 Časopis „Úchylná mládež“

Myšlenku založení časopisu inicioval sám Josef Zeman. „Školství pro děti defektní v naší republice se tak rozrostlo, že by bylo lze pomýšlet na založení zvláštního časopisu pro ně. České totiž časopisy pedagogické nerady uveřejňovaly články z defektologie.“ (Titzl, 1997, s. 55).

Josef Zeman společně s Dr. Karlem Herfortem¹⁴ od roku 1924 redigoval časopis „Úchylná mládež“, kde se obraceli především k nevidomým. „Ujímajíce se úkolu jistě nesnadného, nezatajujeme si obtíží, jež nám bude překonávati, ale jsme přesvědčeni, že podnikáme práci svrchovaně potřebnou.“ (Herfort a Zeman, 1925, s. 1). Toto periodikum bylo vydáváno pod Spolkem pro péči o slabomyslné v Československé republice. Jehož předsedou se roku 1909 stal Karel Herfort a místopředsedou Josef Zeman. Časopis „Úchylná mládež“ vycházel mezi roky 1924 - 1939. Byl vydáván desetkrát do roka a cena předplatného činila 25 Kč (Vojtko, 2010).

Založení časopisu bylo velkým uskutečněným Zemanovým snem. Jednalo se o periodikum, jež bylo zcela pokrokové, spojovalo všechny povolané osobnosti (lékaře učitele atd.), kteří se věnovali oborům pedopatologie. Zaměřovalo se nikoli na

¹⁴ MUDr. Karel Herfort (1871 - 1940) byl osobním přítelem Josefa Zemana. „Neměli jsme a nemáme na růžích ustláno, osud nám oběma dal kráčet dosti trnitou životní drahou. Ale jedno je jisto! Dva dobří přátelé po všchnu tu dobu se vzájemně povzbuzovali, v práci doplňovali a podporovali druh druhá, byla to spolupráce lékaře a učitele, která řídí všechny naše počiny sociální i vědecké, která může, ba musí být příkladem mladším pracovníkům, má-li se naše péče zdárně dále vyvíjet.“ (Eisová, 1983, s. 15).

prostředí německé, ale bylo vedeno ryze českým duchem. Věnovalo se vědeckému vývoji, kritickému pohledu na vlastní práci, německým a západním proudům. Jedním z jeho cílů bylo probudit i zájem veřejnosti o výchovu dětí slabomyslných, hluchoněmých, mravně vadných a tělesně vadných (Zeman, 1934c). “K provádění jeho přinášíme dobrou vůli a prosíme čtenáře o všestrannou podporu a opravdovou lásku k té části národa, jež je bez výchovy ztracena.“ (Herfort a Zeman, 1925, s. 1).

K hlavním redaktorům časopisu patřili Karel Herfort, Josef Zeman, kteří byli roku 1937 doplněni tajemníkem ministerstva sociální péče Josefem Kettnerem (1891 – 1943). Ten o dva roky později již řídil časopis sám (Zeman, 1939). Autoři článků se věnovali především pomocnému školství, ale i slabomyslným, hluchoněmým, slepým, mravně vadným dětem a mládeži a jejich pedagogům. O tom vypovídal i samotný název titulu časopisu „Úchylná mládež“. V časopise bylo možné nalézt odborné články, rozhledy, literaturu (české a zahraniční odborné knihy), zprávy (o sjezdech, spolcích). Časopis se těšil veliké oblibě mezi čtenáři, ale také zájmu odborníků. Dnešní doba v něm našla řadu zajímavých informací a přiblížení doby.

Obrázek 3: redakce časopisu „Úchylná mládež“ - insp. Josef Zeman, vrch. taj. Josef Kettner a univ. prof. MUDr. K. Herfort

4.7 Zemanova vize do budoucnosti

„Co se nepodařilo mně po překážkách některých sobeckých, povýšeneckých nebo indolentních¹⁵ jedinců, vynutí si doba sama. Všichni pracují pro záchranu a dobro nebohých, hlásají humanitu, mají tedy býti jeden druhému bratrem, ne vlkem“ (Zeman, 1934c, s. 197). Josef Zeman zdaleka nepovažoval své snahy v oblasti péče o nevidomé za vrcholné. Viděl řadu úkolů pro budoucnost, které je ještě nutno uskutečnit:

1. opatřit úřední statistiku slepců¹⁶
2. zajistit ochranu krátkozrakých dětí a jejich výchovu ve speciálních třídách
3. vybudovat nové organizace slepeckého školství, založit mateřské školy, měšťanské, pokračovací školy pro slepé, rozdělit ústavy na školské, řemeslné, hudební
4. obstarat dostatek slepeckých pomůcek pro všechny slepecké školy
5. vypracovat učebnice pro nevidomou mládež
6. věnovat se více psychologii slepců a slepecké péči
7. pro vzdělávání učitelů založit pedopatologickou školu, která by byla vysokoškolského rázu
8. pokud by nebyla zřízena pedopatologická škola, vypracovat zkušební řád pro ty, kteří konají zkoušku z nauky o výchově slepců a učební osnovu z nauky o výchově slepců pro docenty na učitelských ústavech

¹⁵ = lhostejných

¹⁶ V Zemanově době jsme nenalezli přesné počty nevidomých, vycházelo se zde pouze z počtu slepeckých škol a dětí v nich. Při sčítání lidu se tehdy neuvádělo, zda je člověk slepý, krátkozraký či hluchoněmý. Proto se objevil návrh, který směřoval k státnímu úřadu statistickému, aby provedl součet lidí „úchylných“. Byl ovšem zamítnut, jelikož zde byl problém, kdo by toto sčítání prováděl. Další překážkou bylo určení přesné diagnózy, dle které by byly děti rozděleny, jelikož slovo rodičů, nemělo pro přesnou statistiku význam. Rodiče se v této době stále ještě styděli za nedostatky svého dítěte. Proto se i různé statistiky z této doby lišily. Jediný počet, který byl v této době přesný, byl počet válečných slepců, těch bylo uváděno 568 (Zeman, 1930).

9. vybudovat jeden ústav, aby měl dílnu pro speciální pomůcky k vyučování
10. založit slepecké muzeum
11. umožnit a zajistit učitelům studium v cizině
12. v ministerstvu školství založit oddělení pro speciální školství (Zeman, 1930).

Josef Zeman zde ve svých vizích dokázal, že byl vždy o krok napřed před dobovým uvažováním (Titzl, 1997).

Při zamyšlení nad jednotlivými body je patrné, že většina z nich byla postupně naplněna (statistiky nevidomých, možnost vzdělání pedagogů v cizině atd.) Stejně tak jako velická snaha Josefa Zemana, v rámci Společnosti slepeckého muzea, o založení prvního slepeckého muzea v naší zemi. Ovšem některé ostatní, např.: návaznost výchovně vzdělávacího procesu, není schopna realizovat a ani dnešní vyspělá doba a jsou stále úkolem pro budoucí generace.

5 PŘIBLÍŽENÍ SITUACE VÝCHOVY A VZDĚLÁNÍ SLEPCŮ

5.1 Postoj Josefa Zemana k péči o nevidomé

Novodobé snahy směřovaly k péči o „úchylné“ děti. Neponechávaly je na pospas jejich osudu, ale snažily se jejich vadu odstranit nebo zmírnit. Cílem bylo, aby jedinec nebyl nikomu na obtíž, nebyl umístěn do věznice, nepropadl bídě, ale aby se z něho stal řádný občan. Proto v naší zemi existovaly instituce (ústavy, školy), které se věnovaly výchově „úchylných“ dětí (Zeman, 1908). Tyto děti byly vychovávány odděleně od dětí zdravých. Dle kritérií, kterými byla míra zbytku zraku, doba, kdy dítě zrak ztratilo nebo zda se již se ztrátou zraku narodilo a dle úrovně jejich nadání (Zeman, 1930).

Josef Zeman byl propagátorem názoru, že by slepým mělo být umožněno i vysokoškolské studium, především pokud měli dostatek nadání, ale i jmění. Ovšem nevidomých, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání, bylo u nás pramálo. Slepí se většinou věnovali řemeslům, často košíkářství, opravě hudebních nástrojů, ladění pián, psaní na stroji. Pro samostatné vykonávání daného povolání museli slepci vynaložit mnoho odvahy, vůle a financí, jelikož konkurence byla veliká. Výhodnější pro ně bylo vykonávat své řemeslo v rámci určité dílny. Obzvláště šikovné slepé děti se vyučovaly hudbě a mohly složit i státní zkoušky na konzervatoři (Zeman, 1930).

Rozdíl mezi speciální a obecnou školou vycházel především z individualizace, i přesto že individuální přístup měl být nedílnou součástí všech škol. Josef Zeman si i díky zkušenostem ze své školní praxe uvědomoval, že při velikém počtu dětí ve třídách bylo toto nemožné. Ovšem pro speciální školy byla individualizace nutná, bez ní nebylo možné dosáhnout úspěchů při výchově a vzdělání. Proto se počet žáků ve třídách pohyboval mezi 10 - 12 dětmi. Při výchově těchto dětí bylo důležité se zaměřit na jejich soběstačnost, sebedůvěru a dle jejich možností se věnovat jejich sociálnímu začlenění. Až 80 - 90% z nich bylo schopno být výdělečně činnými. O tom svědčily i Baťovy závody, které roku 1928 zaměstnávaly 203 „úchylných“ dělníků

(z toho 25 lidí slepých, 21 jednookých). Tito zaměstnanci vykonávali svou práci stejně dobře jako jejich zdraví kolegové a i jejich mzda byla shodná (Zeman, 1930).

Josef Zeman ve své knize „Svět nevidomých“ poukazoval na veliký nedostatek, který spatřoval v pozdním příchodu dětí do ústavů. Většina dětí, které se narodily slepé, se do ústavu (místo pěti až šesti let) dostaly až kolem osmého až dvanáctého roku. Tímto pozdním nástupem ztratily několik let, které jim nebyl schopen nikdo vynahradit. Proto se Josef Zeman věnoval otázce zřízení zákona o povinné ústavní výchově slepých. Inspiroval se i v zahraničí, kde podobný zákon již platil ve Švédsku, zde musely být řediteli ústavu nahlášeny všechny nevidomé děti do sedmi let. Ředitelství mělo tak informace o všech slepých dětech a jeho cílem bylo zajistit jim ústavní výchovu. Pro uskutečnění myšlenky o zákonem povinné výchově v ústavech u nás, by bylo nutné zřídit nové ústavy především v oblasti západního Slovenska a některé již existujících rozšířit. Ovšem ukázaly se mezery v osnovách na učitelských ústavech, také chyběla pravidla pro dohled (nad soukromými ústavu dohlížel okresní inspektor, nad zemskými zemský inspektor, nad státními ministerstvo školství). Velikým problémem bylo i nedostatečné vědecké vzdělání učitelů, nejednotné příjmy a toto vše bránilo k rozvoji speciálního školství u nás (Zeman, 1930).

Je důležité zde vyzdvihnout Zemanovu ideu vyššího vzdělání pro slepce (bliže kap. 4.1.). Ovšem s jeho postojem, který vedl k ranému umístění dětí do internátů, které považoval za nejlepší a nejobornější prostředí pro zajištění výchovy a vzdělání nevidomých dětí, dnes nesouhlasíme. Jelikož nic nemůže vývoji osobnosti dítěte prospět lépe než milující rodinné zázemí. „Prostředí rodiny modeluje osobnost dítěte již pouhou svou existencí. Nedostatečnou uvědomělou nebo neuvědomělou péčí o dítě se může u něho rozvinout citové strádání, které zanechává trvale negativní stopy především v oblasti charakteru. Ze své dlouholeté praxe bychom mohli uvádět příklady, kam až vede nezodpovědnost nebo dokonce sobeckost rodičů, kteří nepochopili, že i nevidomé dítě je dítětem. Lásku rodičů potřebuje ze všeho nejvíce.“ (Smýkal, 1988, s. 31).

5.2 Mateřská škola slepecká

V oblasti vzdělávání slepých dětí v mateřských školách na sebe narážely dva různé názory. Jeden z nich považoval mateřské školy za zcela zbytečné, mnohem větší důraz kladl na bedra rodiny. U dítěte, které bylo mezi vidoucími delší dobu, docházelo k většímu rozvoji. Děti do osmi let by neměly být přijímány do ústavů a měly by navštěvovat školu s dětmi zdravými. Tento směr se nechal inspirovat Maďarskem. Opakem byl pohled druhý zcela opačný. Ten byl pro umístění dítěte do mateřské školy co nejdříve. Josef Zeman preferoval názor, že dítě ve věku od čtyř do šesti let by mělo navštěvovat slepeckou mateřskou školu, aby zde byla zajištěna jeho péče, která byla v rodině nedostatečná. Dítě mezi zdravými nezískalo tolik jako při výchově v ústavu. Jedinci, kteří byli umístěni do ústavu později, často trpěli duševním i tělesným zanedbáním nebo naopak přicházeli z rodin, kde byli příliš hýčkáni. Josef Zeman také vyvracel názor, že by děti v ústavech byly zcela izolovány od dětí zdravých, s těmi se setkávaly na hřišti, pískovišti. Děti, které přicházely do škol ze školek, byly mnohem samostatnější než děti, které byly doposud v rodině. Byly samy schopné sebeobsluhy (obléct se, najíst se), (Zeman, 1930).

Mateřské školy se zaměřovaly na rozvoj zbylých smyslů, na nácvik činností běžného života. Počet dětí v mateřských školách byl deset a byly zde zcela vyloučeny prázdniny (Zeman, 1930).

Průkopníkem ve vzdělávání nevidomých dětí od raného věku byl u nás Rudolf Maria Klár, vnuk slavného Aloise Klára. Roku 1897 vznikla speciální mateřská školka v Praze při Klárově ústavu (Mužáková, 2006).

5.3 Vzdělání nevidomých dětí na slepeckých školách

Školy měly před sebou často nelehký úkol, jelikož děti, které k nim přicházely z rodin, byly často zanedbané a vychovat z nich člověka užitečného společnosti bylo

skoro nemožné. V bohatých rodinách byly děti naopak moc hýčkané. Proto prvním úkolem školy bylo napravit nedostatky výchovy v rodině (Zeman, 1923).

Škola pro nevidomé děti zajišťovala shodné vzdělávání jako škola běžná, snažila se jedince zajistit, tak aby byl schopen samostatného života. Osnovy školy obecné pro nevidomé obsahovaly předměty normálních škol, ale později byl kladen větší důraz na praktickou činnost. Veškerá výuka se opírala o názorné a věcné vyučování. Zde byl obrovský tlak na učitele, který neustále přemýšlel, jak dítěti nejlépe danou věc konkrétně představit. Velikým přínosem pro výuku byla práce s pomůckami. Učební osnovy z 6. 9. 1928 udávaly počet hodin jednotlivých předmětů v daném ročníku (Zeman, 1930).

5.4 Školy pokračovací

Většina slepců po obecné škole hledala vhodné povolání. Zde byly ovšem jejich možnosti značně omezeny. Nedostalo se jim takové nabídky jako dětem vidomým, proto většina odešla do řemesla při Klárově a Deylově ústavu (byl pouze pro chlapce). Další možností bylo navštěvovat školu živnostenskou, která byla založena při brněnském či levočském ústavu. Vyučovalo se tu účetnictví, občanské nauce, literatuře, tělesné výchově, zpěvu. Některým chovancům hradčanského ústavu bylo umožněno hudební vzdělání ve dvouročním kurzu (Zeman, 1930).

5.5 Škola pro krátkozraké

Tyto školy byly určeny pro děti se sníženou zrakovou ostrostí, které nebyly schopné číst běžný text. Pro tyto děti byly zakládány zvláštní třídy, první z nich byla založena v Brně roku 1927. Při vyučování se často využívalo řady pomůcek (lupa). Učitel musel neustále brát v úvahu sníženou zrakovou schopnost žáků a dle ní upravovat vyučování. Kladl se důraz na individuální přístup. Děti z těchto škol

směřovaly dvěma směry. Ty, u kterých došlo ke zlepšení, navštěvovaly běžnou obecnou školu. Při zhoršení bylo dítě umístěno do ústavu pro nevidomé (Zeman, 1930).

5.6 Vzdělávání učitelů pro děti úchylné, především pro děti nevidomé

Vzdělávání slepých bylo nelehkým úkolem, který nebyl schopen vykonávat každý jedinec. Pedagogům nevidomých byly předkládány vzory, jimiž byl Karel Slavoj Amerling, Jan Bosca (1815 - 1888). Mezi vyučujícími pro slepé děti byla i řada nevidomých, u nichž se předpokládalo větší vcítění do pocitů dítěte. Kladel se i důraz, aby mezi učitelským sborem byla zastoupena žena, která by pomohla dívkám v intimních otázkách (Zeman, 1930).

Pedopatologie, spolu se znalostí slepectví a oborů patologie byla důležitá pro učitele slepých dětí. U nás byla ovšem nejmladším pedagogickým oborem a tudíž nebyla doposud vyučována. Josef Zeman si uvědomil nedostatečné vzdělání učitelů v této oblasti a rozhodl se pro změnu. Na tento popud vyzval české ústavy, aby organizovaly kurzy pro pedagogy. Tyto přednášky dostaly podporu ministerstva školství a národní osvěty, to jim zajistilo finance a jmenovalo za předsedu prof. Stanislava Stejskala. Pro pedagogy bylo konání přednášek na našem území velikým pokrokem, jelikož doposud se museli jezdit vzdělávat až do Vídně, do vídeňského státního ústavu pro děti nevidomé (Zeman, 1928a). Konané cesty si pedagogové museli hradit sami. První kurz pro učitele nevidomých dětí se konal za podpory ministerstva školství v Praze roku 1921. Zúčastnilo se jej 57 pedagogů (36 mužů, 21 žen), většina z nich přicházela z obecných škol. Z přednášek si odnášeli nové poznatky, o nichž se přístupná literatura zmiňovala jen okrajově, nový pohled na slepce jako inteligentní bytost, která má právo na vzdělání. Kurz z celé pedopatologie proběhl v Mariánských Lázních roku 1929 a čtyřdenní kurz se uskutečnil v Karviné téhož roku. Další setkání proběhlo roku 1930 v Užhorodě (Zeman, 1923; Zeman, 1930; Zeman, 1931b). Josef Zeman na kurzy reagoval roku 1923 vydáním své knihy „Otázky slepecké výchovy“, která zaznamenala přínosné přednášky kurzů od různých autorů (Antonína Alexandra Špičky (1872 – 1958), Jana Deyla, Stanislava Stejskala, Jaromíra Doskočila (1891 –

1963). Josef Zeman v této publikaci projevil obdiv práci prof. Jana Deyla. Tato kniha byla díky svému obsahu označována za důležitou českou učebnici výchovy nevidomých (Zeman, 1923).

Ve vzdělání učitelstva jsme nedospěli na úroveň, které dosahovali např.: Poláci a Jugoslávci. Naši učitelé se tak museli spokojit jen s konáním občasných kurzů. Ovšem Josef Zeman považoval tento stav vzdělávání za nedostačující. Pro pedagogy chtěl zajistit vzdělání, jež by přesahovalo hranice naší země. Jako velice přínosné viděl seznámení s Ruskem, Jugoslávií, Dánskem, Švýcarskem, Švédskem, kde se nacházela řada uznávaných ústavů a institucí. Josef Zeman počal tuto svou myšlenku postupně realizovat výměnnými pobyty s Jugoslávií (Zeman, 1946a). „Zemanův odklon od vzorů rakouských byl živelný. Neměl rád zájezdy našich učitelů do republiky rakouské. Za to všem slovanským učitelům mládeže, zvláštní péče vyžadující byl vždy úředně i soukromě ochotným rádcem, učitelem i průvodcem.“ (Doskočil 1947a, s. 26). Pro motivaci k poznání cizích zemí využil i časopis „Úchylná mládež“, kde podával zprávy o jejich metodách, odborné literatuře, pomůckách, technickém vybavení ústavů a významných osobnostech. Učitelé neměli kopírovat, to co v zahraničí poznali, ale kritickým názorem vždy zhodnotit pozitivní i negativní stránky poznaných zařízení. Těšit nás tehdy mohly zprávy o uznání naší pedopatologie v zahraničí. Čest nám prokázali i hrdí Němci (Zeman, 1946a).

Jelikož Josef Zeman stále spatřoval u pedagogů výraznou neznalost pedopatologie, rozhodl se založit „pedopatologickou školu“ pro učitele dětí „úchylných“. Josef Zeman vypracoval návrh pro úpravu vzdělání a učitelských zkoušek, jenž měl sloužit jako podklad pro ministerská jednání. Škola měla být dvousemestrální, v rozsahu o 25 - 29 hodin týdně v každém semestru. Mezi předměty měla být zařazena fonetika, anatomie, pedopsychologie a sociologie dítěte, metodika vyučování na školách, dějiny pedopatologie atd. Jejich součástí by byly i pravidelné hospitace v ústavech, pomocných školách. Pedopatologická škola měla přijímat 40 pedagogů (15 z Čech, 10 z Moravy, 10 ze Slovenska, 5 z Podkarpatské Rusi). Učitelé nesměli být starší než třicet let a museli mít za sebou nejméně tříletou praxi. Ti, kteří by byli do této školy přijati, měli právo na placenou dovolenou. Ministerstvo zde mělo rozhodnout, zda uchazeči získají odbornost pro každou speciální školu nebo pouze pro jeden

pedopatologický obor. Zeman se spíše přikláněl k širší variantě, která mu více vyhovovala. Ovšem vývoj po roce 1946 ukázal vítězství varianty užší (Černá a kol., 2008). Ovšem tato myšlenka zůstala ve formě návrhu a byla odložena na finančně lepší dobu (Zeman, 1931b).

Nesmírně ceněn byl v této oblasti „Pedopatologický slovníček“ (1933), kde se Josef Zeman pokusil utřídit terminologii a informace o významných osobnostech ve speciální pedagogice, které tu doposud nebyly. Doplnil jej i o seznam ústavů a škol pro „úchylné“ jedince (Černá a kol. 2008, s. 60).

Snahy Josefa Zemana volající po vyšším vzdělání učitelstva přesahovaly svou dobu. Nejprve započal myšlenku v konání kurzů, poté počal svou ideu dále rozvíjet a toužil po vyšším vzdělání učitelů i možnosti jejich vzdělávání v zahraničí a po odklonu od německého vlivu. Tyto idey nebyl ovšem schopen za svého života naplnit, i přesto že vynaložil velikého úsilí. Staly se tak úkolem pro budoucí generace. Uvědomoval si tíhu, která je na bedrech pedagogů „úchylných“ dětí. Na rozdíl od řady ostatních jejich práce si velmi vážil, považoval ji za nedocenitelnou a snažil se svůj názor přiblížit i lidem opačně smýšlejícím.

6 SPOLKOVÁ ČINNOST JOSEFA ZEMANA V OBLASTI PODPORY NEVIDOMÝCH

Josef Zeman byl ve svém životě členem hned několika spolků, v některých z nich působil i ve funkci předsedy. Nejvýrazněji se projevil v činnosti pro spolek „Český slepecký tisk“ a jako zakladatel „Společnosti slepeckého muzea“.

6.1 Spolek „Český slepecký tisk“

6.1.1 Přiblížení spolku „Český slepecký tisk“

Na návrh Karla Emanuela Macana vznikl 8. prosince roku 1915 při Zemském spolku pro výchovu a opatrování slepých v Království českém „Odbor pro český slepecký tisk“. O rok později vyšla první kniha pro nevidomé „Jitřenka“, jež byla slepci velmi vážena. Roku 1917 se poprvé objevil v Braillově písmu měsíčník „Zora“. Poté se roku 1918 odbor vydělil do samostatného spolku, který nesl jméno „Český slepecký tisk“. Jednalo se o spolek podpůrný, orientoval se na založení knihovny¹⁷, knih pro nevidomé v hmatovém písmu aj. (Mužáková, 2006).

Spolek Český slepecký tisk u nás existoval mezi lety 1918 – 1949. Funkci předsedy až do své smrti roku 1925 vykonával Karel Emanuel Macan. Po jeho smrti do čela spolku nastoupil Josef Zeman. Ten se zasloužil o účast na Mezinárodním sjezdu knihovníků a přátel knihy, který byl pořádán 28. 6. – 3. 7. 1926 za účasti hojného počtu zahraničních delegací. Ovšem setkal se v čele spolku i s finančními problémy. Ty jej

¹⁷ I přesto, že se spolek již od svého založení zaměřoval na vznik knihovny, dlouho zůstaly tyto snahy nenaplněny. Scházely odpovídající prostory, kde by mohla být slepecká knihovna otevřena. Spolek Český slepecký tisk dosáhl svých cílů až roku 1926 a po řadě marných snah, založil ústřední slepeckou knihovnu. Ta v době svého vzniku obsahovala 400 svazků. Knihovna dostala název „Macanova knihovna“ jako projev úcty k zakladateli spolku K. Em. Macanovi (Mužáková, 2006).

donutily zvýšit předplatné časopisu „Zora“ a dokonce její vydávání i na čas pozastavit. Toto chmurné období vystřídala doba úspěchu, která byla spojena s konáním Světové výstavy slepeckého tisku. V roce 1937 se předsednické funkce Josefa Zemana chopil Q. M. Vyskočil (1881-1969), jenž si poradil s nelehkou dobou Protektorátu a nakonec se podílel i na začlenění do spolku Ústřední jednoty invalidů (Mužáková, 2006).

6.1.2 Konání Světové výstavy slepeckého tisku v Praze

Na počest dvacetiletého výročí od založení spolku Český slepecký tisk zorganizoval Josef Zeman roku 1935 Světovou výstavu slepeckého tisku. Jelikož za počátek fungování spolku se traduje již rok 1915. „Kdy při Zemském spolku pro výchovu a opatrování slepých v Království českém byla založena nová sekce s názvem „Odbor pro slepecký tisk.“ (Mužáková, 2004, s. 53).

První mezinárodní výstava se po roce dlouhých příprav konala 8. – 30. května 1935 na Starém Městě v Praze. Výstava směřovala k zapůjčení materiálů ze zemí celého světa. Ten nám měl nastínit, jak vypadala situace pro slepé v jednotlivých státech (co se pro nevidomé tisklo, jaké byly vydávány časopisy, knihy, pomůcky, mapy atd.). Naše země chtěly také výstavou poznat, na jaké úrovni se v této oblasti nalézaly.

Obrázek 4: Josef Zeman na mezinárodní výstavě tisku v Praze (Paedologické rozhledy, 1947, s. 42)

Ministerstvo zahraničí pověřilo své vyslance, aby v jednotlivých zemích informovali o chystané mezinárodní výstavě v Praze a získali je pro účast. Nejprve se kladně vyjádřila Anglie a Japonsko a poté i ostatní oblasti. Svou účast nám nakonec přislíbilo 41 států a organizací. Po velikém úspěchu potvrzení spolupráce na výstavě se ovšem objevila řada problémů. Velice obtížné bylo nalézt vhodné prostory pro konání výstavy. Ty byly často k pronájmu příliš drahé. Objevila se tu i myšlenka odložit výstavu na rok 1936. Ta byla naštěstí zamítnuta, jelikož odvolat všechny delegace a za rok je pro výstavu opět získat se zdálo být nemožné a pro naši zemi ostudné. Komplikace se vyřešily nalezením vhodných sálů pro umístění výstavy ve Voršilské ulici na Praze 2. Nájemné na měsíc květen tehdy činilo 5 000 Kč. Materiál pro výstavu byl postupně shromažďován ve slepecké tiskárně a týden před výstavou proběhly náročné poslední přípravy. Bylo rozesláno 4 000 plakátů, rozdáno 30 000 letáčků, aby se zajistilo dostatečné povědomí mezi veřejností. Součástí výstavy byla i květinová výzdoba a instalováno zde bylo celkem nad 1 000 předmětů, nejvíce bylo časopisů a knih. Organizátoři pro konání výstavy sehnali učebnice, časopisy, učební a kompenzační pomůcky, seznam výchovných, vzdělávacích a spolkových institucí, vědeckou literaturu o nevidomých a jiné. Exponáty byly umístěny do několika sálů (Zeman, 1935).

Výstava byla zahájena pod patronací zástupců z jednotlivých ministerstev (např.: dr. Q. M. Vyskočil za ministerstvo obchodu) a řady zahraničních hostů. Pocty úvodního projevu se dostalo předsedovi Ústřední péče o slepé panu dr. Alexejovi Záhořovi (1903 - 1969), který se ujal uvítací řeči v německém a francouzském jazyce. Za českou společnost tu řečnil Q. M. Vyskočil a za slepce kapitán Rudolf Freszl (1879 – 1949). Pořádání výstavy bylo spojeno s konáním několika večírků. Zahajovacího večírku se účastnila slečna Božena Poncová (1909 - 1985) z hradčanského ústavu, která předvedla své pěvecké umění. Ovšem program, který doprovázel ostatní akce, se nesetkal s příliš hojnou návštěvností (Zeman, 1935).

Přes čtyřicet států nám umožnilo nahlédnout do jejich slepecké kultury a zapůjčily nám exponáty pro výstavu. Nejvíce výpůjček nám poskytlo Německo, Rusko, Jugoslávie a samozřejmě i Československo. Československá expozice se od jiných lišila zastoupením téměř všech ústavů (Klárův ústav, na Palatě, Deylův ústav aj.), a také se snažila o zachycení historického vývoje v oblasti nevidomých v naší

zemí. Největšího zájmu se na výstavě těšila tzv. bunnírka. To byl stroj, na němž pracovala slepá Marie Polednová, jeho součástí bylo šest značkových klapků a páka, která se do chodu uváděla nohama a do zinkových ploten vyrážela Brailleovy body. Slečna Polednová tak levou rukou četla a pravou psala. Tato tiskařka byla známá i svou rychlostí ve čtení, kdy za minutu přečetla 140 slov o 655 značkách (Zeman, 1935).

Obrázek 5: Tiskařka Marie Polednová při práci na bunnírce (ZEMAN, 1935, s. 24).

Významná byla výstava Jugoslávie. Ta se věnovala významné osobnosti V. L. Ramadanoviče, jenž byl hlavním strůjcem výchovy a vzdělání dětí úchylných v této zemi¹⁸. Za Japonsko byla velice ceněna reliéfní mapa Československa, kterou zhotovil slepecký ústav v Japonsku. Významná byla i zpráva, kterou v angličtině na výstavu zaslal ředitel tokijského ústavu Umaji Yakiba, kde nám přiblížil tradici nevidomých a představil svůj ústav. Rusko nám přivezlo také řadu statistik, které vypovídaly o počtu slepých, očních lékařů, lůžek pro nevidomé v Rusku a zlepšení hygieny, vzdělání a kultury slepých.

Josef Zeman při konání výstavy využil situace a obrátil se nejprve na ruské velvyslanectví, zda by nám některé exponáty nedarovalo pro plánované slepecké muzeum. Rusko souhlasilo a veškeré vystavované předměty jsme obdrželi darem, obdobně se zachovaly i ostatní státy, kromě Německa. Výstava byla na velmi dobré úrovni, nejen díky své sbírce, ale především kvalitou přednášejících (Zeman, 1935).

¹⁸ V. L. Ramadanovič navštívil naši zemi a předznamenal navázání styků mezi oběma našimi státy. Již roku 1934 navštívila naše delegace Ústav pro slepé v Zemuně. Díky této návštěvě jsme poznali Ramadanoviče z různých pohledů jako ředitele ústavu, ministerského úředníka, přítele, výborného hostitele, přítele svých svěřenců, ale i příznivce Československa (studoval tu, byl tu uvězněn, ve vězení se seznámil s dr. A. Rašínem, získal tu řadu přátel), propagátora vztahů mezi Československem a Jugoslávií. Vyzdvížena byla jeho úctyhodná osobnost. Ramadanovič miloval naši zemi natolik, že si přál, aby tu byl umístěn i jeho popel. Toto přání ovšem nebylo naplněno. Článek přibližuje celý jeho život až po jeho smrt (Svačina, 1946).

O úspěchu výstavy psalo mnoho českých ale i zahraničních novin a časopisů: „Rudé právo“, „Lidové noviny“, „České slovo“, „Národní politika“, „Prager Presse“, „jugoslávská Stampa“, „Heroldo de esperanto v Kolíně“ atd. Výstava byla doporučena k návštěvě celé řadě škol, které tuto možnost uvítaly a hojně se jí účastnily (Zeman, 1935).

Obrázek 6: Ruské oddělení na výstavě (ZEMAN, 1935, s. 13).

Výstava českým zemím nepřinesla finanční odměnu, ale byla ceněna po jiné stránce. Jednalo se o zcela první výstavu tohoto druhu, která byla pořádána v mezinárodním měřítku. Zapojila se do ní většina evropských států, ale i země z dalekých kontinentů. Naše společnost získala díky výstavě řadu nových informací, poznatků, inspirace. Poznala, kde jsou její silné stránky, a kde naopak nedostatky v oblasti nevidomých. Dánsko nás inspirovalo k preciznější úpravě slepeckých knih, kterou samo vynikalo. Veřejnosti byli přiblíženi slepí lidé jako rovnocenní partneři a společnost si jich vážila, čeho všeho jsou schopni, i přesto, že jim chybí tak důležitý smysl, kterým je zrak. Nevidomí byli výstavou ohromeni, chtěli vše ohmatat a poznat (Zeman, 1935).

Jak již bylo uvedeno, konaná výstava byla mimořádná v mnoha směrech. Nejenže proběhla v mezinárodním měřítku a přiblížila naši malou zemi světu, ale především velice podnítila myšlenku k založení slepeckého muzea, jelikož materiálu, který naše země díky výstavě obdržela, bylo veliké množství.

6.2 „Společnost slepeckého muzea“

6.2.1 Nástin idey počátku slepeckého muzea

Ve světě vzniklo první slepecké museum ve Vídni roku 1837 díky vlivu Johanna Wilhelma Kleina (1765-1848). Ten, daroval svou vlastní nashromážděnou sbírku předmětů, které odkazovaly na nevidomé. J. W. Klein byl osobním přítelem Aloise Klára. Slepecká muzea se postupně objevila i v Paříži a Londýně (80. léta 19. století), dále v Německu a Itálii (přelom 19. a 20. století). Díky nově vzniklým muzeím rostla informovanost ve společnosti. Muzea lidem nastínila vývoj péče o nevidomé, jejich možnosti, schopnosti, potřeby (Mužáková, 2006).

I české země zatoužily vlastnit své slepecké museum. Nechaly se inspirovat zahraničím a naše snahy se ubíraly k založení našeho prvního slepeckého muzea. Tomu velice přispěl vznik nového spolku, který nesl název „Společnost slepeckého muzea“ a jehož hlavním cílem bylo založení slepeckého muzea (Mužáková, 2006). První počátky by se daly spatřit v stálé výstavě na Pohořelci na Praze 4, na něž Josef Zeman reagoval následovně: „U nás vznikla myšlenka shromažďovati předměty ze slepeckého života roku 1925. Tehda nezapomenutelný profesor Stanislav Stejskal, horlivý přítel slepců a znatel slepeckých otázek, mne upozornil na rázovitého slepce Kiliana, a měl jen několik jeho pomůcek, jimiž se stal Kilian soběstačným. Pan prof. Stejskal mi ty předměty daroval. Kam s nimi? Laskavostí p. ředitele Kesla našly umístění ve Stálé výstavě učebních pomůcek na Pohořelci. Připojil jsem k nim několik knih o slepectví, originály (lepty) Bochořákové s motivem ze slepectví, model slepého inž. Rokose, několik předmětů po hudebním skladateli Macanovi (rozkládající dřevěné mapy Čech a Rakouska, šachy a kompas, podložky pro písmo Heboldovo, psací strojek Mellův), Hradčanský ústav slepců obohatil tento chudičkový materiál výstavkou ručních prací nevidomých dívek a učebními pomůckami.“ (Mužáková, 2006, s. 82).

6.2.2 Snahy „Společnosti slepeckého muzea“

Společnost slepeckého muzea byla založena 20. března 1932. Veliké úsilí pro vznik nového spolku vyvinul jeho zakladatel Josef Zeman. Velikou oporou mu byl Q. M. Vyskočil. Josef Zeman celá léta zkupoval materiály, které měly sloužit plánovanému muzeu. Nově vzniklý spolek se obracel na veřejnost, přibližoval jí důležitost zlepšení kvality života nevidomých. Snažil se o růst povědomí mezi lidmi o slepectví a slepecké muzeum. Svou aktivitu obracel k hledání předmětů, které by rozšířily připravovanou expozici. Shromažďoval památky po významných nevidomých (dopisy, obrazy, jejich vlastní literární a umělecké práce atd.). Cílem spolku bylo uspořádat muzeum tak, aby bylo obrazem současného i minulého světa nevidomých (Doskočil, 1947b; Mužáková, 2006).

Tento spolek hledal vhodné prostory, kam by mohly být uloženy předměty, které naše země získala díky konané výstavě slepeckého tisku (blíže kap. 6.1.2.). Dalším cílem, který si spolek vytyčil, bylo dané prostory postupně přestavět na muzeum slepectví a nalézt pravidelné finanční příspěvky, které by zajistily chod muzea. Po řadě marných snah u městské rady, kde se osobně angažoval Josef Zeman, byly společnosti nakonec nabídnuty k zapůjčení dvě suterénní místnosti ve Vyšší škole ve Školské ulici v Praze 2. Byla svolána rada. Komise v čele s Josefem Zemanem místnosti prohlédla a usoudila, že i po nákladné opravě by byly tyto prostory zcela nevyhovující. Společnost tedy opět hledala odpovídající prostředí pro instalování sbírky (Mužáková, 2006).

Daná situace, kdy stále nebyly zajištěny místnosti pro získanou sbírku, podnítila jednatele spolku JUDr. Vladimíra Svobodu k prohlášení (1936), kde uvedl, že výboru Společnosti slepeckého muzea je velice líto, že nebyly nalezeny prostory a sbírka tak zůstane společnosti skryta (Mužáková, 2006).

Josef Zeman se rozhodl rozdělit a zkatalogizovat veškeré předměty. Ty byly uloženy celkem do třiačtyřiceti beden, které byly umístěny ve sklepích školy v Jablonské ulici (Doskočil, 1947b). Uskladněná sbírka obsahovala celkem přes 683 knih, které byly v černotisku nebo Braillově písmu. Nevidomý čtenář zde mohl nalézt braillysky tištěnou beletrii v českém, německém, polském, ruském jazyce. Také díla známých českých autorů, kteří se nechali inspirovat motivem slepectví, byli jimi např.: Božena Němcová

(1820 – 1862), Ivan Olbracht (1882 – 1952), Karel Matěj Čapek-Chod (1860 – 1927)¹⁹. V materiálu, který měl být vystaven v plánovaném museu, jsme mohli nalézt i malířskou tvorbu, těch, kteří se inspirovali slepotou např.: Rembrandt (1606 – 1669) a jeho „Homér“, „Slepý legionář“ od Alfonse Muchy (1860 – 1939) aj. Jeho součástí byly i hudební skladby slepých autorů. Tyto materiály byly vyhodnoceny a ceněny na částku 50 000 korun. Většina byla ovšem nevyčísitelné hodnoty (Mužáková, 2006). Přesný obsah sbírky je uveden v dochovaných jednatelských zprávách spolku z roku 1936 a 1938²⁰.

I přes bezvýhodnou situaci, kdy nebylo možno sbírku instalovat, aby mohla být zpřístupněna veřejnosti, se stále rozrůstala. Nevidomá Ema Pollandová - Rabanová (1893 – 1980) obohatila sbírku českou čítankou pro nevidomé děti diktovanou obyvatelům Hradčanského ústavu jejich učitelem Josefem Bezecným (1803 - 1871), která pochází z roku 1864 (Mužáková, 2006).

Josef Zeman byl raněn neúspěchem, který vycházel z marných snah o získání vhodných prostor pro instalaci exponátů, proto se rozhodl zřeknout se funkce předsedy spolku. To uskutečnil na sedmé valné hromadě, která se konala pouze pár dnů před násilným obsazením Československa Němci, 8. 3. 1939. „Z vašeho rozhodnutí jsem byl šest let předsedou SSM²¹. Snad proto, že jsem „Společnost“ vyvolal v život. Po 20 let jsem sbíral různé předměty, sháněl jsem dary a kupoval různé věci a podařilo se mi nahromadit krásný a bohatý materiál. Ale nepodařilo se mi najít místnost k instalaci.

¹⁹ Božena Němcová se seznámila s nevidomým Janem Konopou, který pro ni sbíral lidové pohádky v oblasti Domažlic, byl jí také inspirací pro postavu slepého Józy v „Pohorské vesnici“. Božena Němcová představila slepce prostřednictvím Józy velmi dobře. Józa oslepl ve čtyřech letech, znal všechny cesty a cestičky, po nichž se sám pohyboval, lidi poznával po hlase, květiny a stromy dle vůně a ve škole byl výborným hudebníkem. Lidi posuzoval podle hlasu, koho neznal, tak si ohmatal. Alois Jirásek nám v díle „Bratrstvo“ představuje Štefana Kozicu, který přijíždí na vojnu mladý a silný se zrakem jako ostříž. Po bitvě se navrácí domů slabý, bez oka a rukou. Ve známé trilogii Hippodamie od Jaroslava Vrchlického se objevuje slepec Myrtilos (Zeman, 1923).

²⁰ „Výroční zpráva, Společnosti slepeckého musea v Praze, za r. 1936“; „Výroční zpráva, Společnosti slepeckého musea v Praze, za r. 1938“: Blíže pojednávají i o společnosti, o jejich členech, podmínkách členství, o finanční stránce, programu valných hromad atd.

²¹ = Společnost slepeckého muzea

V tom jsem neměl štěstí a přece bych rád viděl sbírky zabezpečeny, uspořádány a veřejnosti zpřístupněny. To se podaří snad jinému, člověku mladšímu, agilnějšímu, muži, který má společenské styky. Prosím, abyste při volbě měli na zřeteli tyto tři podmínky a volili šťastnějšího předsedu, jemuž já pak budu pomáhati, dokud budu moci.“ (Doskočil, 1947b, s. 357). Jeho prosby vyslyšeny nebyly a byl opět jmenován do funkce předsedy.

Po násilném obsazení naší země Němci 15. března 1939 došlo k likvidaci většiny spolků. Rozpad se týkal i Společnosti slepeckého muzea, která se včlenila pod společnost Český slepecký tisk a přinesla s sebou své členy i majetek. Po obsazení školy v Jablonské ulici proběhlo přemístění sbírky do Štěpánské ulice na Praze 2. Řada materiálu se v této době poztrácela. Jen malé množství exponátů bylo k nahlédnutí v budově na Krakovské ulici, kterou Svazu slepeckých spolků a ústavů opatřil pražský primátor. Jména obou spolků bylo vloženo do Zemské banky v Praze a bylo spojeno s „Fondem Hedviky Zemanové“ a činilo 16 455, 90 Kč (Doskočil, 1947b; Mužáková, 2006).

6.2.3 Zemanovo slepecké muzeum v Praze

Dlouholeté sběratelské snahy Josefa Zemana vyústily na 32. valné hromadě spolku „Český slepecký tisk“. Ta se konala 14. června 1947 a došlo na ní k slavnostnímu otevření Zemanova slepeckého muzea. To bylo umístěno v prostorách domu Svazu slepeckých spolků v Krakovské ulici na Praze 2, kam byla postupně nashromážděná sbírka přestěhována. Tento bývalý byt měl pouze tři malé místnosti, do kterých byla instalována část expozice bývalé Společnosti slepeckého muzea, kterou založil Josef Zeman. Jedna celá místnost byla věnována K. E. Macanovi, jehož pozůstalost obdrželo ministerstvo školství darem od Stanislava Stejskala. Josef Zeman byl na slavnostní otevření přizván, ale ze zdravotních důvodů se jej nezúčastnil (Doskočil, 1947b). „Nevíte, jaká radost je z uskutečnění myšlenky, kterou jsem tolik let choval!“ (Doskočil, 1947b, s. 358). Jako poděkování za dlouholeté Zemanovy snahy, nesla instalovaná expozice (pouze malá část z celé sbírky) název „Zemanovo slepecké

muzeum“ (Doskočil, 1947b, s. 358). To bylo ovšem nedlouho poté nenápadně zlikvidováno a došlo ke ztrátě části sbírky. Díky individuální sběratelské činnosti a zásluze PhDr. Josefa Smýkala (*1926) se některé předměty ze Zemanovy sbírky zachovaly a dnes jsou vystaveny v brněnském muzeu (Kleinův psací stroj z poloviny 19. století, Macanův dřevěný stolec pro psaní Braillovým písmem aj.), (Smýkal, 1996).

Josef Zeman se za svého života dočkal pouze částečného naplnění svého celoživotního snu. Jelikož ke skutečné realizaci Zemanovy idey došlo až o mnoho let později, až na konci 20. století. První slepecké muzeum vzniklo 5. května 1992, kdy bylo na našem území slavnostně otevřeno (Smýkal, 1996).

Josef Zeman byl zde ve svých mimořádných snahách limitován dobou a nepříznivou situací. Jeho veliké úsilí ve shromažďování předmětů, které si přál vystavovat ve slepeckém muzeu, bylo rozdrobeno druhou světovou válkou. Ta zapříčinila nenávratnou ztrátu většiny předmětů. Ovšem jeho snahy z první poloviny 20. století jednoznačně předešly svou dobu a staly se výchozími body pro další generace.

7 ZÁVĚR

Má bakalářská práce zpracovala přínos významné české osobnosti a zaměřila se na její činnost pro slepé, jež přesahovala hranice tehdejší doby. Nastíněný obsah práce jsem uvedla v úvodu a v této části bych ráda shrnula poznatky, ke kterým jsem během studia tohoto tématu dospěla.

Cílem mé práce bylo přiblížit přínos Josefa Zemana pro nevidomé. Doufám, že se mi alespoň částečně povedlo nastínit Josefa Zemana z pohledu jeho zásluh v péči o slepé. Josefa Zeman jako neúnavného propagátora otázek slepecké výchovy a především člověka moderního nadčasového myšlení. Poukázat, že řada jeho myšlenek je pro nás, i dnes - o sto let později, stále aktuální. Díky svým schopnostem a působnosti v ministerstvu školství mohl své ideje realizovat a postupně pro naši zemi budovat speciální školství. Ovšem ani za svého dlouhého života nestihl uskutečnit všechny své sny. Budoucím generacím zanechal řadu cenných publikací, které jim budou sloužit jako zdroj nedocenitelných informací, ale především řadu úkolů, které je třeba ještě realizovat.

Přínos své bakalářské práce pro speciální pedagogiku spatřuji v zpracování zajímavého tématu, kterému doposud nebyla věnována odpovídající pozornost. Snažila jsem se o přiblížení důležitých bodů, u nichž stál Josef Zeman, ve vývoji nevidomých u nás, a které postupně budovaly podklady speciálního školství, na něž neustále navazujeme. Orientovala jsem se na významné společnosti, v nichž se Josef Zeman angažoval, a které se zasloužily o cestu pokroku při snaze vzniku slepeckého muzea a konání slepecké výstavy. Díky její zásluze došlo k vzrůstu povědomí naší země v zahraničí. Josef Zeman přesahoval hranice naší země a získával tak cenné informace, jež jej inspirovaly pro rozvoj počátků speciální pedagogiky. Díky své aktivitě, kdy o svých myšlenkách nejen přednášel, ale také se podílel na jejich realizaci, zapsal se neodmyslitelně do naší historie a „stal se jednou z nejvlivnějších a nejvýraznější osobností meziválečné speciální pedagogiky v Československu“ (Mužáková, 2006, s. 58).

Především doufám, že díky mé práci se dostane Josefu Zemanovi většího povědomí mezi studenty speciální pedagogiky. Jsem si také vědoma, že jsem toto téma plně nevyčerpala. Na závěr musím přiznat, že osobnost Josefa Zemana mě velice oslovila. Vzhlížím k tomuto člověku za jeho neúnavné zásluhy a činy a obdivuji jeho empatii k druhým. Dech beroucí jsou pro mě jeho myšlenky, s nimiž přicházel před sto lety a které se dotýkají i dnešní doby. Nesmím také opomenout, jak mě oslovily vlastní Zemanovy publikace, které jsou i dnes čtivé, plné zajímavých a důležitých informací a podněcují k zamyšlení.

„Dodejme na závěr, že Josef Zeman se dočkal uznání ještě za svého života. V roce 1931 vydal Spolek pro péči o slabomyslné sborník na počest Zemanova životního jubilea a v roce 1947 byl celý III. ročník „Paedologických rozhledů“ věnován Zemanovi k uctění jeho osmdesátých narozenin. Přesto však na zevrubné zhodnocení Zemanova díla dosud čekáme (TITZL, 1997, s. 56).

8 PRAMENY A LITURATURA

8.1 Monografie

BURGERSTEIN, L. *Nové směry v hygieně vyučování a učitelského povolání*. Praha, 1903.

CINGER, F. *Karel Emanuel Macan*. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008. ISBN 978-80-7061-672-7.

ČERNÁ, M. a kol. *Česká psychopedie*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3.

DOUHLÍK, V. *Sborník prací z oborů péče o mládež úchylnou, vydaný na počest životního díla Josefa Zemana*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné v Republice Československé. 1931.

EISOVÁ, A. *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

HERFORT, K. *Josef Zeman k šedesátým jeho narozeninám*. Praha: Tiskem E. Leschingra, 1927.

HRONEK, J. a kol. *Vybrané kapitoly z historie péče o děti s vadami zraku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1971.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu II.* Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1997. ISBN 80-7216-006-0.

KURZ, J. a kol. *Deylův první český ústav pro nevidomé*. Praha, 1985.

MICHALÍK, P. a kol. *Zpracování diplomové a bakalářské práce na počítači*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. ISBN 978-80-7043-828-2.

MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-20-6.

- MUŽÁKOVÁ, M. *Aspekty integrace lidí se zrakovým postižením v zrcadle historie spolkové činnosti*. Praha: Šanda, 2006. ISBN 80-902025-7-8.
- SMÝKAL, J. *Hovory s rodiči o výchově nevidomého dítěte*. Praha: ÚV Svazu invalidů, 1988.
- SMÝKAL, J. *Pohled do dějin slepeckých spolků*. Brno: Slepecké muzeum SONS v Brně, 2000.
- SMÝKAL, J. *Tyflopedické kalendárium*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých 1995.
- SMÝKAL, J. *Tyflopedický lexikon jmenný*. Brno: Slepecké muzeum v Brně, 1998. ISBN 80-902025-2-7.
- SMÝKAL, J. *Vznik slepeckého muzea v Brně*. Brno: Slepecké muzeum v Brně, 1996.
- ŠARBACH, Z. *80 let časopisu pro nevidomé Zora*. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, 1997.
- ŠIFNER, F.: *Jak psát odbornou práci a diplomovou práci zvláště*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2004. ISBN 80-7290-167-2.
- TITZL, B. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: UK, 2000. 80-86039-90-0.
- VOJTKO, T a kol. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. ISBN 978-80-7435-132-7.
- VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-081-3.
- VOJTKO, T. *Speciální pedagogika. Čítanka textů k vývojovým etapám oboru I*. Praha: UK, 2010. ISBN 978-80-7290-475-4.
- ZEMAN, J. *Črty z pedopatologie*. Praha, Státní nakladatelství, 1928a.
- ZEMAN, J. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha, 1939.
- ZEMAN, J. *Kultura slepců*. Praha: Knihtiskárna V. Palásek a Fr. Kraus, 1935.

ZEMAN, J. *Nápadnější duševní tělesné vady v dětství*. Praha: Dědictví Komenského, 1908.

ZEMAN, J. *Otázky slepecké výchovy*. Praha: Státní nakladatelství, 1923.

ZEMAN, J. *Péče o děti abnormální*. Náchod: Parostrojní knihtiskárna V. Nejedlého v Jaroměři, 1908.

ZEMAN, J. *Pedopatologický slovníček*. Praha: Knihotiskárna V. Palásek a Fr. Kraus, 1933.

ZEMAN, J. *Po stopách Amerlingových*. Praha, 1936.

ZEMAN, J. *Svět nevidomých*. Praha: Dědictví Komenského, 1930.

ZEMAN, J. *Z paměti Smiřic nad Labem*. Chotěboř: Knihotiskárna M. Brzka.

8.2 Odborné časopisy

„Provolání. Společnosti Slepeckého Muzea v Praze.“ *Úchylná mládež*, 1932, roč. VIII, č. 5-6.

„Ústavy a školy pro úchylné v republice Československé.“ *Úchylná mládež*, 1925, roč. I., č.3., s. 135 – 143.

„Živý odkaz Josefa Zemana“. *Zora*, 1987, č. 11, s. 25-26.

BABUŠKA, M. „Ústav v Chotěboři“. *Paedologické rozhledy*, 1947, r. III., s. 153-157.

DOSKOČIL, J. „Vzpomínky na Josefa Zemana“. *Paedologické rozhledy*, 1947a, r. III., s. 23-26.

DOSKOČIL, J. „Zemanovo slepecké museum v Praze“. *Paedologické rozhledy*, 1947b, r. III., s. 353-358.

FALTOVÁ, M. a TREMČÍNSKÁ, H. „130. výročí narození Josefa Zemana“. *Speciální pedagogika*, 1997, č. 3, s. 54.

HERFORT, K.; ZEMAN, J. „Úvod“. *Úchylná mládež*, 1925, roč. I., č. 1, s. 1.

- MAZLOVÁ, V. „Josef Zeman, vzácný člověk“. *Paedologické rozhledy*, 1947, r. III., s. 19-22.
- NESNÍDALOVÁ, M. „Josef Zeman - člověk“. *Paedologické rozhledy*, 1947a, r. III., s. 377-378.
- NESNÍDALOVÁ, M. „Josef Zeman“. *Paedologické rozhledy*, 1947b, r. III., s. 17-19.
- PIKART, A. „Pražské školství pomocné“. *Úchylná mládež*, 1931, roč. VII., č. 8-9-10, s. 197-203.
- SMÝKAL, J. „Kdo byl Jaromír Doskočil.“ *Zora*, 2001, č. 12 (dostupné na <http://www.brailnet.cz/sons/casopis/2001/zora12.htm>).
- SVAČINA, S. „Památce Veljko L. Ramadanoviče“. *Paedologické rozhledy* 1946, roč. II., s. 66-71.
- ŠROM, F. „V. L. Ramadanovič v dopisech přátelům“. *Paedologické rozhledy*, 1947, r. III., s. 257-261.
- TITZL, B. „Zemanovy „Rozházené kapitoly““. *Speciální pedagogika*, 1997, č. 3, s. 55-56.
- VEČEREK, B. „Pomocná třída jako stavební článek“. „*Paedologické rozhledy*, 1946, roč. II., s. 257-264.
- VOLFOVÁ, S. „Kulturní ovzduší v Náchodě na přelomu století“. *Paedologické rozhledy*, 1947, r. III., s. 99-111.
- VYSKOČIL, Q. M. „Za dílo požehnané“. *Paedologické rozhledy*, 1947, r. III., s. 375-19.
- ZAPLETAL, J. „Osmdesátka inspektora Josefa Zemana“. *Paedologické rozhledy*, 1947, r. III., s. 128-129.
- ZEMAN, J. „Prof. MUDr. Karel Herfort šedesátníkem.“ *Úchylná mládež*, 1931a, roč. VII., s. 161.
- ZEMAN, J. „Bohumil Zelenka“. *Úchylná mládež*, 1934b, roč. X., č. 9-10, s. 167-168.

ZEMAN, J. „Hbitost v čtení u dětí normálních, nevidomých, hluchoněmých a debilních“. *Úchylná mládež*, 1934a, roč. X., č. 1, s. 16-18.

ZEMAN, J. „Návrh na úpravu vzdělávání a zkoušek učitelstva škol speciálních“. *Úchylná mládež*, 1931b, roč. VII., s. 162-192.

ZEMAN, J. „Patnáct let péče o slaboduché v RČS.“ *Úchylná mládež*, 1934c, roč. X., č. 9-10, s. 195-202.

ZEMAN, J. „Pomocné školství ve Velké Praze“. *Úchylná mládež*, 1925, roč. I., č. 4, s. 160 – 168.

ZEMAN, J. „Slovanský svaz učitelstva dětí úchylných“. *Úchylná mládež*, 1928b, roč. IV., s. 46-48.

ZEMAN, J. „Statistika slepců.“ *Úchylná mládež*, 1929, roč. V., s. 226-231.

ZEMAN, J. „Studium učitelů reedukačních škol v cizině“. *Paedologické rozhledy*, 1946a, roč. II., č. 1-2, s. 15-16.

ZEMAN, J. „Školství pro mládež úchylnou v prvním desetiletí ČSR“. *Úchylná mládež*, 1928c, roč. IV., č. 1-2, s. 205-208.

ZEMAN, J. „Vzdejme čest prvním!“. *Paedologické rozhledy*, 1946b, roč. II., s. 3.

ZEMAN, J. „Z korespondence MUDr. K. S Amerlinga.“ *Úchylná mládež*, 1928d, roč. IV., č. 1-2, s. 1-18.

ZEMAN, J. „Z praxe nápravné pedagogiky“. *Paedologické rozhledy*, 1945, roč. I., s. 189-192.

8.3 Prameny

Archiv hlavního města Prahy

Spolek učitelstva slepců v republice Československé. „*Memorandum, nejdůležitější otázky výchovy a školního vzdělání slepých dětí.*“ Praha, 1937.

„*Výroční zpráva, Společnosti slepeckého musea v Praze, za r. 1936*“

„Výroční zpráva, Společnosti slepeckého musea v Praze, za r. 1986“

8.4 Internetové odkazy

Časopis ZORA, číslo 12/2001 [online]. [cit. 2011-12-11]. Dostupné na: <http://www.brailnet.cz/sons/casopis/2001/zora12.htm>.

František Drtina [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1078/frantisek-drtina-1861-1925-.html/>.

Historie vzdělávání nevidomých a slabozrakých [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné na: <http://www.tyflonet.cz/informacni-zdroje/historie-pece-o-osoby-se-zp-1>.

Josef Kožíšek [online]. [cit. 2012-01-22]. Dostupné na: <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>.

Josef Zeman [online]. [cit. 2012-02-02]. Dostupné na: <http://www.mestosmirice.cz/default.php?id=177&ai=3&lang=cz>.

Tyflopedický lexikon jmenný [online]. [cit. 2012-03-01]. Dostupné na: <http://www.apogeum.info/tlex/heslo.php?id=1168>.

Naše slepecké tiskárny [online]. [cit. 2011-12-02]. Dostupné na: http://www.nevidomimezinami.cz/main/nevidomimezinami/Texty/Vzdelavani/Za_vzdelanim/Nase_slepecke_tiskarny.wiki.

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Josef Zeman v roce 1887 (Paedologické rozhledy, 1947, s. 35).....	13
Obrázek 2: Josef Zeman (Vojtko, 2010, s. 125).	15
Obrázek 3: redakce časopisu „Úchylná mládež“ - insp. Josef Zeman, vrch. taj. Josef Kettner a univ. prof. MUDr. K. Herfort.....	28
Obrázek 4: Josef Zeman na mezinárodní výstavě tisku v Praze (Paedologické rozhledy, 1947, s. 42).....	39
Obrázek 5: Tiskařka Marie Polednová při práci na bunzírce (ZEMAN, 1935, s. 24). ...	41
Obrázek 6: Ruské oddělení na výstavě (ZEMAN, 1935, s. 13).....	42
Obrázek 7. Josef Zeman v roce 1887 (Paedologické rozhledy, 1947, s. 256).....	47

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha číslo 1: Evidenční list

Evidenční list

Souhlasím s tím, aby moje bakalářská práce byla půjčována k prezenčnímu studiu v Ústřední knihovně Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Datum:

Podpis:

Uživatel stvrzuje svým čitelným podpisem, že tuto bakalářskou práci použil ke studijním účelům a prohlašuje, že ji uvede mezi použitými prameny.

Jméno	Fakulta/katedra	Datum	Podpis